

Den misstänktes rätt till insyn i en brottsutredning

Rättslig vägledning 2022:26
Utvecklingscentrum
Augusti 2022

Innehållsförteckning

1	Utgångspunkter	4
1.1	Inledning	4
1.2	Definitioner	4
1.3	Europakonventionen	4
1.4	Tidigare arbeten och uttalanden	5
2	Regelverket	7
2.1	Tryckfrihetsförordningen	7
2.2	Offentlighets- och sekretesslagen	8
2.3	Rättegångsbalken	8
2.4	Offentlighets- och sekretesslagens tillämplighet på insynsrätten enligt rättegångsbalken	9
3	Vilket material ingår i en förundersökning	12
3.1	Förundersökningens avgränsningar	12
3.2	Material insamlat i underrättelseverksamhet	13
3.3	Material insamlat under en förutredning	13
3.4	Material från en annan förundersökning	13
4	Förundersökningsprotokollet	15
4.1	Vad ska tas in i förundersökningsprotokollet	15
4.2	Information i protokollet om sidomaterial	15
4.3	Information i protokollet om användning av hemliga tvångsmedel	16
5	Den misstänktes rätt till insyn under utredningens olika stadier	18
5.1	Efter underrättelse om misstanke	19
5.1.1	I samband med beslut och verkställighet av frihetsberövande	20
5.1.2	Partsinsyn i samband med förhör under förundersökningen	20
5.2	Slutunderrättelse/slutdelgivning	21
5.3	Efter åtal	23
5.3.1	Möjlighet att meddela förbehåll	25
5.3.2	Översättning av förundersökningsmaterial	26
5.4	Efter komplettering när åtal har väckts	27
6	Särskilda fall	28
6.1	Nedlagd eller annars avslutad förutredning eller förundersökning	28

6.2	Återupptagen förundersökning.....	29
6.3	Efter lagakraftvunnen dom eller annat slutligt avgörande.....	29
7	Den misstänktes rätt till insyn i särskilt material	31
7.1	Material ingivet inför häktningförhandling	31
7.2	Material från hemligt tvångsmedel	31
7.3	Elektroniskt lagrat material från datorer, mobiltelefoner etc.	34
7.4	Fotokonfrontationer	37
7.5	Informatörer	37
7.6	Poliser med kvalificerad skyddsidentitet	39
7.7	Material från annat land.....	40
	7.7.1 Användningsbegränsande villkor och spontant informationsutbyte.....	41
	7.7.2 JIT-samarbete och koordineringsmöten	48
	7.7.3 Samarbete med Europol och Eurojust	51
8	Hur ska insynsrätten tillgodoses i praktiken?.....	52
9	Överprövning och domstolsprövning.....	54
10	Fortsatt utveckling.....	56

Denna rättsliga vägledning (RäV) ersätter RättsPM 2019:1 Den misstänktes rätt till insyn under en brottsutredning. Innehållet i RäV:en är i stort sett detsamma som i RättsPM 2019:1. Ett nytt avsnitt med en översiktlig beskrivning av de regler om partsinsyn som aktualiseras vid tidiga förhör enligt de nya regler som infördes den 1 januari 2022 har lagts till. Därutöver hänvisas också till ett par uttalanden från JO som kommit efter den senaste uppdateringen.

1 Utgångspunkter

1.1 Inledning

En grundläggande förutsättning för en rättvis rättegång är att den misstänkte under en brottsutrednings olika faser får en sådan insyn att han eller hon har möjlighet att försvara sig. För att en rättegång ska kunna bli rättvis krävs att den misstänkte så tidigt som möjligt får del av utredningsmaterialet så att han eller hon i god tid kan förbereda sig inför rättegången. Det är också i materiellt hänseende av värde för utredningen att den misstänkte och försvararen så tidigt som möjligt får ta del av och bereds möjlighet att kommentera vad som kommit fram. Därigenom kan en eventuellt felaktig inriktning av förundersökningen förhindras. Ytterligare kompletterande utredningsåtgärder kan genomföras snabbare, till gagn för den totala tidsåtgången och därigenom för rättssäkerheten.

Syftet med denna rättsliga vägledning är att bidra till en rättsenlig och enhetlig tillämpning av bestämmelserna om den misstänktes och försvararens rätt till insyn under en brottsutredning. Vägledningen försöker belysa problem och ge förslag till praktiska lösningar på dem i syfte att ge åklagarna bättre förutsättningar att i det operativa arbetet tillämpa bestämmelserna på bästa sätt.

1.2 Definitioner

I vägledningen avses med begreppen förundersökningsmaterial, sidomaterial och processmaterial följande

- *Förundersökningsmaterial* är anmälningsuppgifter, förutredningsmaterial, utredningsåtgärder enligt 23 kap. 3 § 3 st. rättegångsbalken och allt material som samlats in under förundersökningen och bedömts tillhöra den.
- *Sidomaterial* är allt förundersökningsmaterial som inte tagits med i förundersökningsprotokollet.
- *Processmaterial* är allt förundersökningsmaterial som åberopas under rättegången – uttryckligen eller genom att redovisas sakframställningsvis.

1.3 Europakonventionen

Enligt artikel 6 i Europakonventionen har alla rätt till en rättvis rättegång. En rättvis rättegång innebär bland annat att förfarandet ska vara kontradiktoriskt. Allt material som en part ger in till domstolen ska delges motparten

som ska ha tillfälle att bemöta det. En domstol ska inte grunda sitt avgörande på annat material än sådant som båda parter haft tillfälle att yttra sig om.¹ En rättvis rättegång förutsätter också att parterna är likställda i processen och att proceduren inte gynnar åklagaren framför den åtalade – equality of arms.²

Europadomstolen har i flera domar prövat om konventionens krav på en rättvis rättegång uppfyllts. Domstolen har ansett att en förutsättning för att kraven ska vara uppfyllda är att rättegången är kontradiktorisk och att åklagare och försvarare är likställda i processuellt hänseende. Åklagare och försvarare måste ges möjlighet att ha kännedom om och yttra sig över vad den andra parten har anfört och över bevisning som presenterats av motparten.³ Den misstänktes rätt till insyn kan enligt Europadomstolen i vissa fall inskränkas. Vittnens säkerhet och skydd för polisiära utredningsmetoder kan vara omständigheter som berättigar till en inskränkning.⁴ Det är enligt Europadomstolen dock inte tillräckligt att åklagaren gör denna avvägning mellan den misstänktes intresse av insyn och behovet av att inte avslöja viss information. En sådan prövning måste enligt Europadomstolen i förekommande fall göras av den domstol som har att pröva brottmålet i sak.⁵ En möjlighet för den misstänkte och försvararen att få en domstolsprövning av åklagarens beslut att begränsa partsinsynen i tiden efter slutdelgivning har därför införts i 23 kap. 21 d § rättegångsbalken (se avsnitt 9).

Europadomstolens domar avser processmaterial. Av Europakonventionen går det inte att utläsa ett krav på att den misstänkte ska ha rätt att ta del av allt material redan under förundersökningsstadiet. Det kan dock vara en förutsättning för att den misstänkte senare under en rättegång ska ha möjlighet att på ett rättvist sätt kunna ta tillvara sina rättigheter.

1.4 Tidigare arbeten och uttalanden

Inom Åklagarmyndigheten har tidigare i olika rapporter och andra publikationer frågan om den misstänktes insyn under förundersökningen behandlats, bland annat i följande dokument.

- Rapport angående säkerhet och skydd för bevispersoner⁶
- Förtroendegruppens rapport⁷

¹ Hans Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 4:e uppl. s. 257.

² Hans Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 4:e uppl. s. 246.

³ Dom den 28 augusti 1991 i målet *Brandstetter mot Österrike* och dom den 16 december 1992 i målet *Edwards mot Storbritannien*.

⁴ Dom den 26 mars 1996 i målet *Doorson mot Nederländerna* och dom den 23 april 1997 i målet *Van Mechelen m.fl. mot Nederländerna*.

⁵ Dom den 16 februari 2000 i målet *Rowe och Davis mot Storbritannien*.

⁶ *Säkerhet och skydd för bevispersoner*, Metodfrågor 1995:2.

⁷ *Hållbara domslut – en förtroendefråga för rättsväsendet*, Rapport oktober 2004.

- Åklagarmyndighetens yttrande till JK i ärende avseende grovt häleri⁸
- Åklagarmyndighetens yttrande till JO i fallet "Ulf"⁹
- Effektivare hantering av stora och komplicerade brottmål – en idéskrift¹⁰

⁸ Åklagarmyndighetens yttrande 2005-02-22, ÅM 2005/0293.

⁹ Åklagarmyndighetens yttrande 2006-01-18, ÅM-A 2005/2506.

¹⁰ Effektivare hantering av stora och komplicerade brottmål – en idéskrift, december 2006.

2 Regelverket

2.1 Tryckfrihetsförordningen

De grundläggande bestämmelserna om medborgarnas rätt till insyn i myndigheternas verksamhet finns i tryckfrihetsförordningen. I tryckfrihetsförordningen stadgas att varje svensk medborgare har rätt att ta del av allmänna handlingar.¹¹ Denna rätt får endast begränsas för vissa syften och sådan begränsning ska ske genom lag.¹² Utlänning är likställd med svensk medborgare i detta avseende.¹³

Med handling förstås framställning i skrift eller bild samt upptagning som kan läsas, avlyssnas eller på annat sätt uppfattas med tekniskt hjälpmedel. En handling är allmän om den förvaras hos myndighet och är att anses som inkommen till eller upprättad hos myndigheten.¹⁴ Handling anses upprättad hos myndighet när den har expedierats eller när det ärende till vilket den hänför sig har slutbehandlats hos myndigheten.¹⁵ Med uppgift avses all information som framgår av handlingen.

Vid tillämpningen av tryckfrihetsförordningen är det således av avgörande betydelse om de uppgifter som är aktuella finns i en allmän handling. För att få del av den allmänna handlingen krävs också att den är offentlig, dvs. att uppgifterna i den inte är föremål för sekretess.

Förundersökningsprotokollet blir en allmän handling när det har justerats eller på annat sätt färdigställts.¹⁶ Hos åklagaren blir förundersökningsmaterialet allmän handling senast när beslut fattats i åtalsfrågan eller förundersökningen lagts ned, oavsett om det är fråga om ett färdigställt protokoll eller inte.¹⁷ Vissa handlingar som t.ex. kommit in under förundersökningens gång kan bli allmänna tidigare. En tjänsteanteckning i en förundersökning som ännu inte avslutats är inte allmän handling.¹⁸ En minnesanteckning som inte har expedierats ska inte anses som allmän handling om den inte tas om hand för arkivering. Med minnesanteckning förstås promemoria och annan uppteckning eller upptagning som kommit till endast för ärendets föredragning eller beredning, dock inte till den del den har tillfört ärendet sakuppgifter.¹⁹

¹¹ 2 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen.

¹² 2 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen.

¹³ 14 kap. 5 § tryckfrihetsförordningen.

¹⁴ 2 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen.

¹⁵ 2 kap. 7 § tryckfrihetsförordningen.

¹⁶ Fitger Rättegångsbalken 23 kap. 21 §, JO 1971 s. 88 och JO 1980/81 s. 108.

¹⁷ SOU 1999:53 s. 394, JO 1971 s. 88 och JO 1980/81 s. 122.

¹⁸ Kammarrättens i Stockholm dom 2004-02-09, mål nr 7873-03.

¹⁹ 2 kap. 9 § tryckfrihetsförordningen.

Begäran om att få ta del av allmän handling med stöd av tryckfrihetsförordningen görs hos den myndighet som förvarar den.²⁰

2.2 Offentlighets- och sekretesslagen

Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) – hädanefter OSL – innehåller begränsningar i den i tryckfrihetsförordningen fastslagna rätten att ta del av allmänna handlingar genom att föreskriva förbud mot att lämna ut uppgifter för vilka sekretess gäller.

Sekretess gäller bland annat för uppgift som hänför sig till förundersökning i brottmål och angelägenhet som avser användning av tvångsmedel i brottmål om det kan antas att syftet med beslutade eller förutsedda åtgärder motverkas.²¹ Sekretess gäller också för uppgift om enskilds personliga och ekonomiska förhållanden i utredning enligt bestämmelserna om förundersökning i brottmål och i angelägenhet som avser användning av tvångsmedel i sådant mål om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs.²²

Utöver de ovan angivna sekretessbestämmelserna kan ett antal sekretessbestämmelser i OSL vara tillämpliga under en brottsutredning.²³

2.3 Rättegångsbalken

Enligt 23 kap. 18 § rättegångsbalken – fortsättningsvis RB – har den misstänkte och försvararen under förundersökningen efter delgivning av misstänke rätt att fortlöpande, i den mån det kan ske utan men för utredningen, ta del av vad som har förekommit vid förundersökningen. När undersökningsledaren har slutfört den utredning som han eller hon anser är nödvändig kan denna insynsrätt inte längre inskränkas med hänsyn till men för utredningen (23 kap. 18 a § RB). Insynsrättens omfattning kan däremot inskränkas beträffande uppgifter som skyddas av sekretess (se [avsnitt 2.4](#)). Åtal får inte beslutas innan den misstänkte och försvararen fått möjlighet att ange den utredning de anser önskvärd och i övrigt anföra vad de anser nödvändigt.

²⁰ 2 kap. 14 § tryckfrihetsförordningen.

²¹ 18 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen.

²² 35 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen.

²³ Anna-Lena Dahlqvist, Sekretess inom rättsväsendet, upplaga 2:2, s. 105 ff.

2.4 Offentlighets- och sekretesslagens tillämplighet på insynsrätten enligt rättegångsbalken

Sammanfattning

Konflikten mellan den misstänktes intresse av insyn och intresset av att bevara sekretess enligt OSL regleras av de s.k. kollisionsbestämmelserna i 10 kap. 3 § och 3 a § OSL.

Enligt den allmänna kollisionsbestämmelsen i 10 kap. 3 § OSL får material inte lämnas ut till den misstänkte i den utsträckning det av hänsyn till allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att sekretesskyddad uppgift i materialet inte röjs.

Efter slutdelgivning gäller begränsningen enligt 10 kap. 3 § OSL endast om det är fråga om en uppgift som inte har betydelse för beslutet i åtalsfrågan och det står klart att det intresse som sekretessen ska skydda har företräde framför den misstänktes intresse av att ta del av uppgiften (10 kap. 3 a § OSL).

Om den misstänkte nekas ta del av handling eller annat material ska han eller hon på annat sätt informeras om vad materialet innehåller om det behövs för att han eller hon ska kunna ta tillvara sin rätt och det kan ske utan allvarlig skada för det intresse som sekretessen ska skydda.

Förundersökningsledaren (eller rätten) kan välja att lämna ut sekretessbelagd uppgift med förbehåll för mottagaren som inskränker dennes rådighet över uppgiften, enligt vad som föreskrivs i 10 kap. 4 § OSL.

I 10 kap. 3–3 a §§ OSL finns de bestämmelser som rör partsinsyn. Bestämmelserna ger inte i sig någon rätt till partsinsyn. De reglerar enbart den konflikt som kan uppstå när det på grund av en annan författningsbestämmelse eller av annat skäl finns en rätt till partsinsyn, samtidigt som det material som insynen avser omfattas av sekretess.²⁴ Beträffande den misstänktes rätt till insyn under utredningens olika stadier, se [avsnitt 5](#).

Att den misstänkte och försvararen efter delgivning av misstanke har en insynsrätt under förundersökningen framgår av 23 kap. 18–18 a §§, som uttryckligen hänvisar till bestämmelserna i 10 kap. 3–3 a §§ OSL.

I och med att den misstänkte är att anse som part kan hans eller hennes insyn endast inskränkas med stöd av en sekretessbestämmelse i den utsträckning som det av hänsyn till allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att uppgiften inte röjs, 10 kap. 3 § 1 st. OSL. Exempel på uppgifter som

²⁴ Se prop. 1979/89:2 del A, s. 333.

regelmässigt är av sådan beskaffenhet är enligt Anna-Lena Dahlqvist²⁵ uppgifter:

- om hemlig avlyssning
- av betydelse för rikets säkerhet
- om bevispersoner
- om skyddade adresser
- ur vissa register (t.ex. vapenregistret)
- om någons hälsotillstånd

Om den misstänkte nekas ta del av handling eller annat material ska han eller hon på annat sätt informeras om vad materialet innehåller om det behövs för att han eller hon ska kunna ta tillvara sin rätt och det kan ske utan allvarlig skada för det intresse som sekretessen ska skydda.

Kammarrätten i Stockholm har i två avgöranden behandlat hur den misstänktes rätt till insyn förhåller sig till den motsvarande bestämmelsen i den tidigare sekretesslagen (1980:100) (14 kap. 5 §). I båda fallen har det varit fråga om uppgifter som inte har åberopats som processmaterial. Kammarrätten har i båda fallen funnit att sekretessintresset vägde tyngre än den misstänktes rätt till insyn.

I det ena fallet ansåg domstolen att det var av synnerlig vikt för en uppgiftslämnare (anmälare) att vissa handlingar inte lämnades ut. Kammarrätten gjorde en avvägning mellan den misstänktes intresse av att få ut handlingen och uppgiftslämnarens intresse av anonymitet.²⁶

I det andra fallet menade domstolen att uppgifter från hemlig avlyssning till sin karaktär fick anses vara sådana att det med hänsyn till den fortsatta utredningen av misstänkt grov brottslighet var av synnerlig vikt att materialet inte röjdes. Det kunde inte heller uteslutas att avlyssnade personer kunde komma att utsättas för hot eller våld om uppgifterna röjdes. Även i detta fall gjordes en avvägning mellan olika intressen.²⁷

Vikten av att uppgifterna förblir hemliga i förhållande till parten kan dock rimligen aldrig ha sådan omfattning eller avse sådana uppgifter att det äventyrar eller inkräktar på den misstänktes möjlighet att på alla sätt ta till vara sin rätt eller förbereda sitt försvar.²⁸

²⁵ Anna-Lena Dahlqvist, Sekretess inom rättsväsendet, upplaga 2:2, s. 91.

²⁶ Kammarrätten i Stockholm, dom 2004-02-09, mål nr 7873-03.

²⁷ Kammarrätten i Stockholm, dom 2006-12-07, mål nr 6633-06, se även Kammarrätten i Stockholm, dom 2006-12-07, mål nr 6537-06.

²⁸ Riksåklagarens yttrande till JK i ärende 3704-04-21.

Sekretess hindrar aldrig den misstänkte från att ta del av alla omständigheter som läggs till grund för beslut eller dom. Den misstänkte har rätt att ta del av allt som ges in till domstolen och blir processmaterial, 10 kap. 3 § 2 st. OSL.

Vid slutdelgivning omfattar insynen ovillkorligen allt material som har betydelse för åklagarens ställningstagande i åtalsfrågan. I detta skede kan den misstänktes rätt att ta del av förundersökningen inte begränsas enligt rättegångsbalken utan endast av bestämmelserna i 10 kap. 3–3 a §§ OSL (se 23 kap. 18 a § RB). Bestämmelsen i 10 kap. 3 a § OSL innebär att begränsningarna i insynen enligt 10 kap. 3 § 1 st. OSL kan avse rätten att ta del av handling eller något annat material endast om det är fråga om en uppgift som inte har betydelse för åtalsfrågan och det står klart att det intresse som sekretessen ska skydda har företräde framför den misstänktes intresse av att ta del av uppgiften. Detta gäller även efter det att beslut om åtal fattats och fram till dess åtalet har prövats slutligt eller saken på annat sätt har avgjorts slutligt.

Enligt Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden (SIN) har den misstänkte – i de fall åtal väcks och senast vid detta tillfälle – en ovillkorlig rätt att få ta del av uppgift om att hemliga tvångsmedel förekommit under utredningen för den gärning som åtalet avser.²⁹ Detta beslut torde alltså gälla. Denna rätt innebär emellertid inte någon skyldighet för åklagare och utredare att tillhandahålla den misstänkte med själva materialet som inhämtats med det hemliga tvångsmedlet.

Förundersökningsledaren har möjlighet att genom ett förbehåll begränsa den misstänktes och försvararens möjlighet att utnyttja eller lämna vidare sådan sekretessbelagd uppgift som de tillåts få ta del av enligt insynsrätten. Förbehållet får dock inte förbjuda dem att utnyttja uppgiften i målet (23 kap. 21 a § RB med hänvisning till 10 kap. 4 § OSL). Se mer om förbehåll i avsnitt 5.3.1.

²⁹ Se SIN:s beslut 2016-10-13, dnr 92-2015.

3 Vilket material ingår i en förundersökning

3.1 Förundersökningens avgränsningar

En förundersökning avser en bestämd brottslig gärning men kan avse flera personer som är misstänkta för någon form av delaktighet. Förundersökningens omfattning påverkas inte av hur polisen registrerat utredningen eller av diarieföringen hos åklagaren.

Enligt Fitger bör en och samma brottsliga gärning – bl. a. av hänsyn till frågor om *litis pendens* och rättskraft – aldrig delas upp på två förundersökningar. Fitger pekar också på att man i en hel del fall kan ha stora svårigheter att avgöra vilket eller vilka slags brott en viss brottslig gärning konstituerar innan utredningen har avslutats.³⁰ Fitger ställer sig tveksam till påståendet att en förundersökning skulle avgränsas genom det brott som den avser. Visserligen är förutsättningen för en förundersökning att det finns skälig anledning anta att "ett brott" har förövats men detta utesluter enligt Fitger inte att den förundersökning det gäller ska bedrivas också utanför ramen för detta antagna brott. Det blir enligt Fitger särskilt betydelsefullt när en och samma gärning i den mening detta begrepp används i rättegångsbalken, se t.ex. 30 kap. 9 §, innefattar flera brott i brottsbalkens mening.

Insynsbestämmelserna i rättegångsbalken återfinns i 23 kap. 18–18 a §§ och avser "det som har förekommit vid förundersökningen". I dagligt tal brukar man benämna detta förundersökningsmaterial. Förundersökningen omfattar allt material och alla uppgifter som samlats in under utredningen av brottet från det att förundersökningen inleddes. Utöver detta utgör också anmälningsuppgifter, förutredningsmaterial och utredningsåtgärder enligt 23 kap. 3 § 4 st. RB samt upprättade handlingar material i förundersökningen. Annat material utgör emellertid inte förundersökningsmaterial med mindre det har tillförts utredningen. En ibland besvärlig fråga är i vilken utsträckning åklagaren kan anses vara skyldig att efterforska sådant material och i vilka fall åklagaren är skyldig att tillföra materialet till sin förundersökning. De vanligaste fallen gäller dels material som har koppling till förundersökningen men som har samlats in inom ramen för polisens, Skatteverkets eller Tullverkets underrättelseverksamhet, dels material i andra förundersökningar.

³⁰ Fitger, Rättegångsbalken, 23 kap. 3 §.

3.2 Material insamlat i underrättelseverksamhet

En svårbedömd fråga är vad som ska ingå i förundersökningen av det material som samlats in under en spaning eller annan underrättelseverksamhet innan förundersökning inletts. Det är endast uppgifter som har betydelse för förundersökningen som ska tas in i den. Uppgifter som saknar betydelse ska lämnas utanför. Det är viktigt att åklagaren uppfyller objektivitetskravet och även tar in uppgifter då det i något avseende kan finnas förutsättningar för en bedömning att uppgifterna skulle kunna uppfattas vara till gagn för den misstänkte. I tveksamma fall är det bättre att ta in en uppgift för mycket än tvärtom.

För att kunna göra denna avgränsning bör åklagaren när ärendet lottas in, om det behövs, genom utredaren ta reda på vad det finns för material från spaningsskedet som kan ha beröring med den egna förundersökningen och ge direktiv om vad av detta material som ska tas in i den. I praktiken kan det dock i komplicerade ärenden visa sig vara förenat med stora svårigheter att få en överblick av materialet. I mindre omfattande utredningar finns det sällan anledning att utröna om det finns spaningsmaterial.³¹

Om den myndighet som disponerar över underrättelsematerial anser att detta omfattas av sekretess enligt 15 kap. 2 § OSL och av den anledningen inte anser sig kunna överlämna materialet, är det inte möjligt att genom ett tvångsmedelsbeslut få tillgång till informationen.³²

3.3 Material insamlat under en förutredning

En förutredning är en inledande utredning som genomförs för att skaffa underlag till beslutet om en förundersökning ska inledas eller inte. Förutredningsuppgifter är en utveckling av anmälningsuppgifterna, och lika självklart som att anmälan utgör en del av förundersökningsmaterialet är det att förutredningsuppgifterna utgör det.

3.4 Material från en annan förundersökning

Får åklagaren kännedom om att det finns uppgifter i en annan förundersökning som är av intresse för den egna förundersökningen ska uppgifterna tas in i denna. Åklagaren bör med hänsyn till objektivitetskravet gå igenom den andra förundersökningen eller på annat sätt skaffa sig kännedom om vad den innehåller. Detta kan t.ex. ske genom att åklagaren eller polisens

³¹ Se även JO:s beslut 2022-02-08, dnr 4570-2019.

³² Jfr 27 kap. 2 § första stycket RB och 36 kap. 5 § RB om beslagsförbud avseende skriftliga handlingar som kan antas innehålla uppgifter som en befattningshavare eller annan inte får höras som vittne om. Se också Svea hovrätts beslut den 15 juli 2020 i mål Ö 7433-20.

utredare går igenom handlingarna eller genom att åklagaren skaffar information direkt från den åklagare som leder eller har lett den andra förundersökningen. Framkommer det då att det finns ytterligare relevant material ska åklagaren låta ta in det i den egna förundersökningen. Enligt JO ska vid de överväganden som görs en misstänkt persons rätt till en rättvis rättegång och ett effektivt försvar väga tungt. Det brottsbekämpningsintresse som reglerna om förundersökningssekretess syftar till att säkerställa får vika för den misstänktes rätt till en rättvis rättegång.³³ Denna bedömning, måste understrykas, är av fundamental betydelse för att skapa förutsättningar för ett rättssäkert utredningsförfarande. Angående överskottsinformation från hemligt tvångsmedel, se avsnitt 3 i RåV 2022:25 *Hemliga tvångsmedel – hanteringen i vissa avseenden*.

Beträffande det inhämtade materialet har den misstänkte insynsrett på vanligt sätt. Om sekretess gäller för materialet och det inte används som processmaterial kan rätten till insyn i materialet begränsas med stöd av 10 kap. 3–3 a §§ OSL.

Önskar den misstänkte eller försvararen ta del av övrigt material i den andra förundersökningen, vilket åklagaren inte funnit vara relevant, får en sådan begäran ställas till den myndighet som förvarar handlingarna. Ansökan ska då, eftersom den misstänkte inte är part i förundersökningen, prövas som om den kommit från vilken person som helst. Den misstänkte eller försvararen kan också begära rättens prövning enligt 23 kap. 19 § RB av att förundersökningen ska kompletteras med uppgift ur den andra förundersökningen.

³³ JO:s beslut 2006-07-07, dnr 2181-2005.

4 Förundersökningsprotokollet

4.1 Vad ska tas in i förundersökningsprotokollet

Bedömningen av vad som ska ingå i förundersökningsprotokollet är av central betydelse för en rättvis rättegång. Reglerna om vad förundersökningsprotokollet ska innehålla finns i 20 § förundersökningskungörelsen (1947:948) – hädanefter FUK. Det ställs stora krav på åklagarens objektivitet. Inte bara sådant material som enligt en något snävare åklagarbedömning klart kan sägas vara av direkt betydelse för målet ska tas med utan även sådant material som från den misstänktes och försvararens sida kan vara av betydelse.

Det förundersökningsmaterial som är betydelselöst för utredningen ska inte tas med i protokollet. Observera i sammanhanget att den omständigheten att någon som hörs under förundersökningen inte har några upplysningar att lämna inte alltid är betydelslös för utredningen eller för försvaret.³⁴

Det kan inte anses stå i strid med bestämmelserna att vissa vittnen i förundersökningsprotokollet betecknas med A, B, C, etc. under förutsättning att dessa beteckningar förklaras i en till protokollet fogad bilaga, vari de föreskrivna uppgifterna om vittnena redovisas.³⁵

Uppgifter som någon har "lämnat under bordet" behöver enligt JK inte dokumenteras. Polis och åklagare har att utgå ifrån den berättelse personen har godkänt och står för.³⁶ Åklagaren bör dock inte ta emot uppgifter på ett sådant sätt. Får han eller hon sådana uppgifter bör han eller hon i en tjänsteanteckning dokumentera uppgifterna och under vilka förhållanden som de getts.

4.2 Information i protokollet om sidomaterial

Det ska enligt 20 § FUK framgå av anteckning på förundersökningsprotokollet att det finns utredningsmaterial som inte tagits med i protokollet (s.k. sidomaterial). Vid slutdelgivningen har den misstänkte och försvararen rätt att ta del av vad som kommit fram under förundersökningen. För att de ska kunna ta ställning till vilket material de önskar ta del av måste de få information om huruvida det finns material som inte tagits med i förunder-

³⁴ Fitger, Rättegångsbalken 23 kap. 21 §, JO 1977/78 s. 80, JO 1964 s. 214, JO:s beslut 2006-07-07, dnr 2181-2005 och JK 1984 s. 192.

³⁵ JO 1964 s. 131.

³⁶ JK:s beslut 2007-06-26, dnr 3623-05-21.

sökningsprotokollet.³⁷ Vidare bör de också bli informerade om var sidomaterialet förvaras – hos polisen och/eller i åklagarakten.

Åklagaren är ansvarig för att den misstänkte och försvararen på ett överskådligt sätt informeras om vilket material som hänförs till sidomaterialet. När det gäller de praktiska möjligheterna för den misstänkte och försvararen till en konkret och praktisk kontroll av sidomaterialet och åklagarens sov- ringsbedömningar är det av största vikt att det så enkelt som möjligt går att få en överblick över det utredningsmaterial som inte tagits med i förundersök- ningsprotokollet utan förts till sidomaterialet. I SOU 2018:61 har föreslagits att den misstänkte och försvararen, så snart åtal har beslutats, ges rätt att begära en förteckning över vilka handlingar som finns i sidomaterialet.

Om den misstänkte eller dennes försvarare begär att få ta del av sidomateria- let har åklagaren en skyldighet att pröva begäran skyndsamt. JO har i ett ärende uttalat att om det är fråga om en klar och tydlig begäran så bör en sådan begäran kunna hanteras inom någon eller några dagar. För det fall åklagaren anser att det finns information i sidomaterialet som den misstänkte inte ska få ta del av, har åklagaren en skyldighet att ta ett formellt beslut med sådan innebörd, som sedan – enligt 23 kap. 21 d § RB – kan anmälas till domstol för prövning.³⁸

4.3 Information i protokollet om användning av hemliga tvångsmedel

I 20 § FUK föreskrivs bl.a. att det i förundersökningsprotokollet ska antecknas beslut om uppgifter som rör användning av tvångsmedel. Bestämmelsen är svår att tolka utifrån sin ordalydelse. Vad som menas med beslut om upp- gifter är inte definierat. Ordalydelsen tyder närmast på att det är beslut om hur uppgifter som inhämtats genom tvångsmedel ska användas, som ska redovisas.

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden har i ett uttalande den 18 juni 2013 (dnr 80-2012) anført att bestämmelsen innebär en skyldighet att i förundersökningsprotokollet tydligt redovisa vilka tvångsmedel som har använts. Det räcker alltså inte, enligt nämndens mening, att det indirekt framgår av det material som tagits in i protokollet. Enligt nämnden innebär 20 § FUK också en skyldighet att i förundersökningsprotokollet redovisa hemliga tvångsmedel som inte åberopas i målet men som det finns infor- mation om i sidomaterialet. Nämnden anser att det alltid måste anses ha betydelse för försvaret av en misstänkt person att denna har kännedom om huruvida hemliga tvångsmedel använts mot honom eller henne.

³⁷ JO 2007/08 s. 87.

³⁸ JO:s beslut 2021-02-26, dnr 6743-2019.

Svårigheterna att tolka bestämmelsen har också inneburit att tillämpningen har skiftat mellan åklagarna, vilket framgår av nämndens granskning i ovan angivet ärende.

Nämnden anförde också att hemliga tvångsmedel innebär ett intrång i den personliga integriteten och kan generera information som är av intresse för den misstänktes försvar. Det är därför, enligt nämnden, centralt ur ett rätts-säkerhetsperspektiv att den misstänkte och hans eller hennes försvarare på ett enkelt sätt kan utläsa av protokollet om hemliga tvångsmedel har använts.

Tillämpningen av bestämmelsen i 20 § FUK vad avser hemligt tvångsmedel bör därför innebära att det i förundersökningsprotokollet, på samma sätt som avseende sidomaterial, antecknas att hemligt tvångsmedel har använts be-träffande den eller de misstänkta som förundersökningen avser och vilket slag av tvångsmedel. Vill den misstänkte ta del av vad som framkommit vid användandet av det hemliga tvångsmedlet, utöver vad som finns intaget i förundersökningsprotokollet, får han eller hon begära det hos åklagaren som får pröva i vilken omfattning och på vilket sätt så ska ske. Vad gäller frågan om vilket material från det hemliga tvångsmedlet som ska bevaras respektive förstöras hänvisas till RåV 2022:25 *Hemliga tvångsmedel – hanteringen i vissa avseenden*.

Kravet på redovisning av användningen av hemliga tvångsmedel i 20 § FUK rör endast frågan om vad som måste framgå av förundersökningsprotokollet och har inget samband med kravet på underrättelse till enskild om användning av hemliga tvångsmedel i 27 kap. 31–33 §§ RB. Om denna under-rättelseskyldighet, se vidare i RåV 2022:25 *Hemliga tvångsmedel – hanteringen i vissa avseenden*.

5 Den misstänktes rätt till insyn under utredningens olika stadier

Sammanfattning

Den misstänktes insyns rätt inträder i samband med delgivning av brottsmisstanke.

Under förundersökningen har den misstänkte och försvararen rätt att ta del av förundersökningsmaterialet löpande i den mån det kan ske utan men för utredningen. Insyn kan därutöver förvägras i den utsträckning det av hänsyn till allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att sekretesskyddad uppgift i materialet inte röjs (10 kap. 3 § OSL, se [avsnitt 5.1](#)).

Om vad som gäller den misstänktes insyns rätt vid frihetsberövande hänvisas till RättsPM 2014:1 Misstänkta rätt till insyn vid frihetsberövande m.m.

Inför ett förhör under förundersökningen där den misstänkte och dennes försvarare ska ges möjlighet att ställa frågor till förhörspersonen gäller särskilda regler om vilken information som ska lämnas till den misstänkte och dennes försvarare inför förhöret, se [avsnitt 5.1.2](#).

Efter slutdelgivning gäller begränsningen enligt 10 kap. 3 § endast om det är fråga om en uppgift som inte har betydelse för beslutet i åtalsfrågan och det står klart att det intresse som sekretessen ska skydda har företräde framför den misstänktes intresse av att ta del av uppgiften (10 kap. 3 a § OSL, se [avsnitt 5.2](#)).

Efter beslut om åtal har den misstänkte och försvararen rätt till kopia av förundersökningsprotokoll och liknande. Sådant brukar dock överlämnas redan i samband med slutdelgivningen. Rätten till kopia av annat förundersökningsmaterial inträder samtidigt. Denna rätt kan dock förvägras om det finns risk för att sekretessbelagd uppgift obehörigen lämnas vidare eller om det föreligger hinder mot det med hänsyn till materialets omfattning eller karaktär (23 kap. 21 a § 2 st. RB, se [avsnitt 5.3](#)).

Förundersökningsmaterial som är skyddat av sekretess enligt OSL kan lämnas ut till den misstänkte eller försvararen med förbehåll som inskränker deras rådighet över materialet (10 kap. 4 § OSL, se [avsnitt 5.3.1](#)).

I vissa fall kan det finnas en skyldighet att låta översätta handlingar ur en förundersökning för den misstänkte, om en sådan är av väsentlig betydelse för att den misstänkte ska kunna ta tillvara sin rätt. Se [avsnitt 5.3.2](#).

5.1 Efter underrättelse om misstanke

Den misstänktes rätt till insyn startar i och med att han eller hon delges skäligen misstanke om brott. Skyldigheten att underrätta om misstanken uppkommer först när förhör hålls med den misstänkte. Någon skyldighet att anordna förhör därför att en misstanke uppstått föreligger inte.³⁹

Den misstänkte och försvararen har efter misstankedelgivningen rätt att förlöpande, i den mån det kan ske utan men för utredningen, ta del av vad som har förekommit vid undersökningen. Löpande delgivning bör användas så att den misstänkte och försvararen kontinuerligt får del av utredningen. Genom en förlöpande delgivning av förundersökningen får den misstänkte tidigt möjlighet att framföra synpunkter och påkalla utredningsåtgärder med en möjlig tidsvinst som följd.

Det åligger åklagaren att förlöpande pröva vilket material som den misstänkte och försvararen kan få del av. Åklagaren bör fästa stor uppmärksamhet på att under förundersökningens gång bedöma vilken information som kan lämnas till den misstänkte och försvararen. Det finns inte något formkrav avseende hur materialet ska presenteras för den misstänkte och försvararen. Informationen kan lämnas muntligen eller genom att den misstänkte och försvararen får läsa genom visst material eller får kopior av detsamma.

Material får undanhållas den misstänkte och försvararen bara om åklagaren kan motivera varför ett röjande av viss uppgift skulle vara till men för utredningen.⁴⁰ Det föreligger inte någon skyldighet att skriftligt motivera ställningstagandet.

Med men för utredningen avses inte bara risken för att den misstänkte kan undanröja bevis eller på annat sätt försvåra utredningen utan även att t.ex. avgörande skriftlig bevisning ännu inte hunnit samlas in eller att viktiga förhör återstår. Risken att den misstänkte, om han eller hon förnekar brottet, anpassar sin version efter vad han eller hon får veta om bevismaterialet kan också innebära men. Vid bedömningen måste beaktas att försvararen inte kan åläggas någon tystnadsplikt i förhållande till sin klient.⁴¹

Härutöver gäller den misstänktes rätt till att ta del av sekretessbelagda uppgifter, efter delgivning av misstanke, med de begränsningar som följer av kollisionsbestämmelsen i 10 kap. 3 § OSL. Detta följer uttryckligen av 23 kap. 18 § 2 st. RB. Se mer om kollisionsbestämmelsen i [avsnitt 2.4](#).

³⁹ DsJu 1979:15 s. 89, 23 kap. 18 § RB.

⁴⁰ Ds Ju 1979:15 s. 115, Fitger, Rättegångsbalken 23 kap. 18 § och JO 1992/93 s. 203.

⁴¹ Karnov, kommentar till 23 kap. 18 § rättegångsbalken, notis 751.

5.1.1 I samband med beslut och verkställighet av frihetsberövande

Särskilda bestämmelser om vilken information om utredningen som den misstänkte har rätt till i samband med beslut och verkställighet av frihetsberövande finns i bl.a. 24 kap. 9–9 a §§ RB. I den delen hänvisas till RättsPM 2014:1 *Misstänkta rätt till insyn vid frihetsberövande m.m.*

5.1.2 Partsinsyn i samband med förhör under förundersökningen

Den 1 januari 2022 trädde nya regler om tillåtligheten av användandet av tidiga förhör i samband med huvudförhandling i kraft. Det innebär att det numera finns ett större utrymme att spela upp förhör som har genomförts under förundersökningen i samband med huvudförhandling. Det innebär även att utrymmet att hålla bevisupptagning under förundersökning har utökats.

Om en misstänkt eller dennes försvarare ska närvara vid ett förhör med en annan person under förundersökningen för att ställa frågor, har de rätt att ta del av det som har förekommit vid förundersökningen i den utsträckning det behövs för att den misstänkte ska kunna ta tillvara sin rätt vid förhöret. Detta framgår av 23 kap 18 c § RB. Rätten till insyn är inte begränsad till sådana uppgifter som kan lämnas utan men för utredningen, varför det är fråga om en förstärkt insynsrätt. Den ger däremot inte rätt till någon aktinsyn, dvs. den ger inte en rätt att ta del av handlingar eller kopior av dessa. Hur den misstänkte ska få del av uppgifterna ur förundersökningen får avgöras efter vad som är lämpligast i det enskilda fallet.⁴²

Om det är fråga om bevisupptagning inför domstol så inträder den förstärkta insynsrätten endast i de fall det är åklagaren som har begärt bevisupptagningen. I annat fall hade institutet kunnat missbrukas i syfte att i ett tidigt skede få tillgång till uppgifter som förundersökningsledaren egentligen anser skulle leda till men för utredningen om de röjs.

Det är förundersökningsledaren som avgör vilka konkreta omständigheter som ska delges den misstänkte inför ett förhör. Vad som ska delges den misstänkte kommer alltid att behöva avgöras utifrån förhållandena i det enskilda fallet. Uppgifterna ska vara sådana att de har betydelse för att den misstänkte ska kunna tillvarata sin rätt vid just det förhöret. Insynsrätten kan därför begränsas till just sådana uppgifter och någon fullständig insyn i vad som framkommit i utredningen behöver alltså inte beredas den misstänkte. Om det i efterhand framkommer att relevant information inte har delgetts den misstänkte kan det få betydelse inom ramen för den fria bevisvärderingen.

Vilka uppgifter den misstänkte har fått del av inför förhöret ska dokumenteras i förundersökningsprotokollet, vilket framgår av 20 § 2 st FUK. Dokumentationen behöver inte vara uttömmande men bör vara så utförlig att det i

⁴² Prop. 2020/21:209.

efterhand ska vara möjligt att bedöma om tillräcklig information har lämnats för att den misstänkte ska anses ha haft möjlighet att tillvarata sin rätt vid motförhöret.

För mer utförlig information kring reglerna om tidiga förhör hänvisas till RåV 2021:23 *Nya regler om tidiga förhör*.

5.2 Slutunderrättelse/slutdelgivning

En förundersökning avslutas genom beslut i åtalsfrågan.⁴³ Av 23 kap. 18 a § RB framgår att när undersökningsledaren har slutfört den utredning som han eller hon anser är nödvändig har den misstänkte och försvararen rätt att ta del av det som har förekommit vid förundersökningen. Den misstänkte och försvararen ska underrättas om detta och om att de har rätt att begära att förundersökningen kompletteras. Denna särskilda underrättelse brukar kallas för slutdelgivning.⁴⁴ För att göra det tydligt vid vilken tidpunkt undersökningsledaren har ansett sig slutfört den utredning som är nödvändig bör det i ärendet dokumenteras, exempelvis genom ett direktiv, att slutunderrättelse ska genomföras. Den misstänkte och försvararen ska ges skälig tid att ange den utredning de anser är önskvärd och i övrigt anföra det som de anser är nödvändigt. Åtal får inte väckas innan denna tid löpt ut. Vid akut preskriptionsfara kan undantag göras.⁴⁵

Underrättelsen riktas direkt till både den misstänkte och försvararen. Den kan lämnas muntligen eller skriftligen. Underrättelse kan lämnas per telefon till den misstänkte och försvararen om att de har rätt att inom en viss tid ta del av utredningen samt ange den utredning de anser önskvärd. Den misstänkte kan även i samband med förhör underrättas om att han eller hon senare, under viss angiven tid, äger ta del av utredningen.⁴⁶ Har underrättelsen lämnats muntligen ska den dokumenteras genom en tjänsteanteckning eller på annat sätt.⁴⁷

En underrättelse som lämnas skriftligen får sändas med posten, om det inte av särskilda skäl kan antas att adressaten inte skulle få underrättelsen. Underrättelse till den misstänkte ska dock delges denne om det för brotten är föreskrivet svårare straff än fängelse sex månader.⁴⁸

Huvudregeln är att underrättelsen, oavsett vilken form den har, av polismyndigheten ska riktas direkt till de personer som ska nås av den. Enligt JO kan det dock inte uteslutas att det i vissa fall, exempelvis där myndigheten miss-

⁴³ SOU 2003:99 Ny sekretesslag.

⁴⁴ Prop. 2016/17:68 s. 61.

⁴⁵ Fitger m.fl., Rättegångsbalken m.m., kommentaren i Zeteo 23 kap. 18 a §, JO 1961 s. 170 och JO 1956 s. 83.

⁴⁶ JO 1967 s. 85.

⁴⁷ 12 b § förundersökningskungörelsen.

⁴⁸ 12 b § förundersökningskungörelsen.

lyckats med att utröna den misstänktes adress eller hemvist, kan godtas att underrättelsen, efter överenskommelse med den offentlige försvararen, överlämnas till den misstänkte genom försvararen. För att föreskriven underrättelse ska anses ha skett i ett sådant fall erfordras det, enligt JO, emellertid att bekräftelse inhämtas från den offentlige försvararen att underrättelsen lämnats. Om en advokat uppger att så skett bör denna uppgift kunna godtas utan vidare kontrollåtgärder.⁴⁹

Det åligger åklagaren att förvissa sig om att en korrekt delgivning ägt rum.⁵⁰ Om en tydlig anteckning finns om sättet för delgivning samt när denna skett bör åklagaren kunna godta detta utan någon närmare undersökning. Åklagaren bör emellertid vara uppmärksam på om ytterligare utredningsåtgärder gjorts efter delgivningsdatum eller om andra omständigheter gör att anteckningens riktighet kan ifrågasättas. I dessa fall bör efterforskning göras samt, i förekommande fall, kompletterande slutdelgivning ske.⁵¹

Anteckningen om slutdelgivning bör präglas av noggrannhet och klarhet. Det är med hänsyn till bestämmelsens syfte av stor vikt att inga oklarheter finns om att en korrekt slutdelgivning verkligen skett. Ett grundläggande krav är att det av anteckningen framgår när och på vilket sätt delgivning skett. I vissa fall kan det vara lämpligt med en kort redogörelse av förfarandet. Det bör också framgå hur långt rådrom som getts den misstänkte och försvararen. I de fall då den som underrättats har haft synpunkter på förundersökningen eller begärt komplettering ska detta klart framgå. Det bör även i samband med förenklad delgivning finnas en notering om när och i vilket sammanhang den misstänkte informerats om att förenklad delgivning kan komma att användas samt till vilken adress underrättelsen sänts. Vidare bör antecknas tidpunkten för meddelande om att handlingen sänts. Finns skriftligt mottagningsbevis bör en kopia av detta bifogas utredningen. I de fall där underrättelsen inte sker direkt till berörd person måste givetvis en noggrann tjänsteanteckning göras av den överenskommelse som träffats.⁵²

Det krävs inte att den misstänkte och försvararen faktiskt läser förundersökningsmaterialet.⁵³ De måste dock alltid få tillräcklig tid att gå igenom materialet. Hur lång tid som krävs beror dels på omfånget dels på om de redan tidigare fått del av uppgifter ur materialet. Det är inte tillräckligt med bara en hastig genomläsning vid ett förhör.⁵⁴ Åklagaren är skyldig att avvakta med sitt beslut i åtalsfrågan till dess att tiden som getts för genomgång av materialet har löpt ut.⁵⁵

⁴⁹ JO 1992/93 s. 204.

⁵⁰ JO 1996/97 s. 72.

⁵¹ JO 1996/97 s. 64.

⁵² Riksåklagarens yttrande i JO 1996/97 s. 64.

⁵³ JO 1967 s. 84.

⁵⁴ JO 1964 s. 215.

⁵⁵ JO 1969 s. 85.

Enligt 23 kap. 18 b § 2 st. RB har åklagaren möjlighet att före åtalsbeslutet anordna ett särskilt sammanträde med den misstänkte eller försvararen. Förutsättningen är att sammanträdet kan antas vara till fördel för åtalsbeslutet eller för sakens fortsatta handläggning i övrigt. Sammanträdet syftar till att ge den misstänkte tillfälle att klargöra sin inställning till de påståenden som åklagaren ämnar göra i rättegången. Även bevisfrågor kan diskuteras.⁵⁶ Ett sådant sammanträde har således inte någon direkt anknytning till delgivningens av förundersökningen men det kan finnas anledning att ta upp frågor rörande innehållet i förundersökningsprotokollet och sidomaterialet.

Efter slutdelgivning enligt 23 kap. 18 a § RB kan den misstänktes och försvararens rätt till insyn begränsas enligt kollisionsbestämmelsen i 10 kap. 3 § på det sätt som föreskrivs i 10 kap. 3 a § OSL. Kollisionsbestämmelsen – som ger möjlighet att vägra lämna ut material till parten i den utsträckning det av hänsyn till allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att sekretessbelagd uppgift i materialet inte röjs – kan då tillämpas för att begränsa insynen till material endast när (1) det är fråga om uppgift som inte har betydelse för beslutet i åtalsfrågan och (2) det står klart att det intresse som sekretessen ska skydda har företräde framför den misstänktes intresse av att ta del av uppgiften. Denna begränsning av kollisionsbestämmelsen gäller även efter beslut om åtal och fram till dess att åtalet slutligt har prövats eller saken slutligt har avgjorts på annat sätt.

Begränsningen av insynen ovan gäller alltså uppgifter som åklagaren anser inte har någon betydelse för åtalsfrågan men som likväl har ett sekretessintresse som väger tyngre än den misstänktes behov av att få del av uppgiften för sitt försvar. Det bör då röra sig om uppgifter som är särskilt känsliga att avslöja för en misstänkt. Som exempel på sådana kan nämnas uppgifter om informatörer och andra uppgiftslämnare, verklig identitet bakom en kvalificerad skyddsidentitet, olika utredningsåtgärder och kontaktuppgifter till bevispersoner.⁵⁷ Om insynen begränsas efter denna intresseavvägning ska den brottsutredande myndigheten lämna upplysningar om vad materialet innehåller i den utsträckning det behövs för att den misstänkte ska kunna ta tillvara sin rätt och det kan ske utan allvarlig skada för det intresse som sekretessen avser att skydda (10 kap. 3 § 1 st. OSL).

5.3 Efter åtal

Så snart åtal beslutats har den misstänkte och försvararen rätt att på begäran få en papperskopia av protokoll eller anteckningar⁵⁸ från förundersökningen. Någon papperskopia behöver inte sändas per automatik till den offentliga

⁵⁶ Prop. 1986/87:89 s. 94 och 167 samt DsJu 1979:15 s. 120–123.

⁵⁷ Prop. 2016/17:68 s. 117–118.

⁵⁸ Med anteckningar avses här sådana anteckningar som enligt 23 kap. 21 § 4 st. RB får föras i mindre mål i stället för protokoll. Se även 24 § FUK.

försvaren, utan det är tillräckligt att en elektronisk kopia skickas om inte försvaren uttryckligen begärt en papperskopia.⁵⁹ Den som förordnas till offentlig försvarare först efter åtalet får i allmänhet sitt material från domstolen.

När det gäller annat utredningsmaterial i förundersökningen än förundersökningsprotokoll och -anteckningar är den misstänktes och försvarens rätt till kopior inte ovillkorlig. De har rätt att begära ut kopior av handlingar som innehåller sådant som förekommit vid förundersökningen och som inte ingår i protokollet eller anteckningarna. Emellertid behöver en sådan kopia av handling i sidomaterialet inte lämnas ut om (1) det finns risk för att sekretessbelagd uppgift obehörigen kommer att lämnas vidare eller (2) om det föreligger hinder mot det med hänsyn till materialets "omfattning eller karaktär" (23 kap. 21 a § 2 st. RB).

Det förstnämnda undantaget kräver att det finns en sekretessbestämmelse till skydd för uppgiften i handlingen. Om så är fallet finns således klara förutsättningar att vägra lämna kopia av handlingen även om den misstänkte i och för sig har rätt att ta del av uppgiften, så länge det finns risk för att sådan uppgift då obehörigen kommer att lämnas vidare. I ordet obehörigen ligger att den misstänkte aldrig kan vägras kopia av uppgift som han eller hon har intresse av att själv åberopa i ärendet. I författningskommentaren till bestämmelsen anges inte närmare när en sådan risk kan anses föreligga "utan det får bedömas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet".⁶⁰ Som exempel anges där att kopior av elektroniskt material typiskt sett är mer riskabla att lämna ut än uppgifter i pappersformat, även om det framhålls att det senare kan skannas in och därefter spridas i vida kretsar, bl.a. via internet.

Det andra undantaget ("med hänsyn till materialets omfattning eller karaktär") avser, enligt förarbetena, t.ex. "att materialet är mycket omfattande eller att det av olika skäl är svårt eller allt för tidsödande att kopiera".⁶¹ I sådant fall kan försvaret i stället erbjudas att ta del av materialet t.ex. vid besök hos den brottsutredande myndigheten.

En misstänkts rätt att vid åtal få en kopia av förundersökningsprotokollet medför inte en rätt att få del av sekretessbelagda uppgifter, som kommit fram under förundersökningen och återfinns i andra handlingar än protokoll eller anteckningar enligt 23 kap. 21 § 3 st. rättegångsbalken, i den mån det är av synnerlig vikt att uppgifterna inte röjs. Om åklagaren ger in materialet till domstolen och sekretess gäller där för uppgifterna är till en början enbart 10 kap. 3 § första stycket OSL tillämplig, dvs. materialet får inte heller då lämnas ut till parten, i den mån det av hänsyn till något allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att uppgifterna inte röjs. Om materialet åberopas

⁵⁹ 23 kap. 21 a § RB, prop. 2016/17:68 s. 109.

⁶⁰ Prop. 2016/17:68 s. 109.

⁶¹ A prop. s. 110.

som bevis eller på annat sätt blir processmaterial träder dock andra stycket in och den tilltalade får en ovillkorlig rätt att ta del av det.⁶²

5.3.1 Möjlighet att meddela förbehåll

Om det bedöms finnas en risk för obehörigt röjande av sekretessbelagd uppgift kan förundersökningsledaren lämna ut kopia till den misstänkte och/eller försvararen och samtidigt begränsa deras möjlighet att utnyttja eller lämna vidare en sådan uppgift genom att meddela ett förbehåll enligt 10 kap. 4 § OSL (23 kap. 21 a § 3 st. RB). Ett sådant förbehåll får dock inte innebära ett förbud mot att utnyttja uppgiften i målet eller förbud mot att lämna en muntlig upplysning till en part, en misstänkt, ett ombud, en försvarare eller ett biträde. Således kan inte försvararen meddelas förbehåll om att han eller hon inte får visa kopian för sin huvudman. Däremot kan man tänka sig t.ex. förbehåll med förbud för försvararen att låta huvudmannen själv förfoga över en kopia av materialet, förbehåll om att materialet ska återlämnas till den myndighet som lämnat ut det när det finns ett avgörande som har vunnit laga kraft och förbehåll om att materialet inte får avbildas/kopieras eller spridas till någon annan. Det är möjligt att ställa upp flera förbehåll.⁶³

Förbehåll enligt 10 kap. 4 § 1 st. OSL får meddelas även för sekretessbelagda uppgifter som förekommer i förundersökningsprotokollet, naturligtvis med beaktande av att den tilltalade och hans eller hennes försvarare har en ovillkorlig rätt att få ett eget exemplar av detta. Sådana förbehåll kan då tänkas avse t.ex. mycket integritetskänsliga bilder på avlidna personer eller på allvarliga fysiska skador, handlingar med företagshemligheter eller uppgifter av betydelse för rikets säkerhet.⁶⁴ Även ett sådant förbehåll gällande handling som hör till förundersökningsprotokollet kan innebära en skyldighet att lämna tillbaka handlingen till den utredande myndigheten eller åklagaren efter det att dom eller slutligt beslut i målet har vunnit laga kraft.

Även domstol har möjlighet att meddela förbehåll enligt vad som sägs ovan.

⁶² Prop. 1986/87:89 s. 144–146.

⁶³ Se vidare i prop. 2016/17:68 s. 119.

⁶⁴ A prop. s. 91–92.

Exempel på formulering av förbehåll enligt 10 kap. 4 § OSL

Beslut om utlämnande av sekretessbelagda förundersökningshandlingar med förbehåll enligt 10 kap. 4 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Följande handlingar är belagda med sekretess enligt [ange tillämpligt lagrum i OSL]:

[ange vilka handlingar som avses]

Dessa handlingar överlämnas till [ange advokat NN eller misstänkt NN] med det förbehållet att han/hon inte får avbilda/kopiera handlingarna, inte sprida/överlämna dem till annan, inte publicera eller låta publicera handlingarna skriftligt eller på internet och slutligen att han/hon är skyldig att återlämna handlingarna till [ange utredande myndighet/åklagaren] så snart som dom eller slutligt beslut i det aktuella målet har vunnit laga kraft.

Den tystnadsplikt som uppkommer för NN genom detta beslut inskränker således den rätt att meddela och offentliggöra uppgifter som annars följer av 1 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 1 och 2 §§ yttrandefrihetsgrundlagen.

Överträdelse av den tystnadsplikt som följer av detta förbehåll är förenad med straffansvar enligt 20 kap. 3 § brottsbalken.

NN har tagit del av detta förbehåll och är införstådd med innebörden av det.

[Namnteckning NN]

5.3.2 Översättning av förundersökningsmaterial

För misstänkta som inte har svenska som modersmål aktualiseras ibland frågan om översättning av förundersökningsmaterial till ett språk som den misstänkte förstår. Bestämmelsen som reglerar detta finns i 33 kap. 9 § RB, och den blir tillämplig genom hänvisning från 23 kap. 16 § 2 st. RB. Av sistnämnda lagrum framgår att förundersökningsledaren beslutar i dessa frågor.

Av 33 kap. 9 § 1 st. RB följer en skyldighet att åt den misstänkte översätta en handling i ett brottmål eller de viktigaste delarna av den, om en översättning är av väsentlig betydelse för att den misstänkte ska kunna ta tillvara sin rätt. Med detta avses dels att handlingens innehåll ska ha en väsentlig betydelse i målet, dels att översättningen i sig är av väsentlig betydelse för att den misstänkte ska kunna förstå handlingens innehåll. Översättningen får göras muntligen om det inte är olämpligt med hänsyn till det som handlingen eller målet rör eller någon annan omständighet.

En översättning är inte av väsentlig betydelse om den misstänkte kan tillgodogöra sig handlingen på något annat sätt, t.ex. genom att det förmedlas till honom eller henne av en anhörig eller försvararen (se prop. 2012/13:132 s. 54).

En muntlig översättning kan vara olämplig när handlingen innehåller uppgifter om detaljerade eller komplicerade förhållanden som är svåra att tillgodogöra sig genom en muntlig översättning. Samma sak gäller om det finns anledning att anta att den misstänkte på grund av sina personliga förhållanden har svårt att tillgodogöra sig en muntlig översättning (a prop.).

5.4 Efter komplettering när åtal har väckts

Om ytterligare utredning erfordras sedan åtal väckts följer av 23 kap. 23 § RB att övriga bestämmelser i 23 kap. RB ska gälla i tillämpliga delar. Detta innebär bl.a. att den misstänkte och hans eller hennes försvarare ska beredas tillfälle att ta del av vad som förekommit under den kompletterande utredningen innan materialet ges in till rätten liksom att objektivitetsprincipen ska tillämpas.⁶⁵

⁶⁵ JO:s beslut den 7 juli 2006, dnr 2181-2005 s. 11 och Fitger, Rättegångsbalken 23 kap. 23 §.

6 Särskilda fall

6.1 Nedlagd eller annars avslutad förutredning eller förundersökning

I de fall en förutredning avslutats med beslut att förundersökning inte inleds eller en förundersökning lagts ned eller avslutats med beslut att inte väcka åtal har varken den misstänkte eller försvararen någon ovillkorlig rätt enligt rättegångsbalken att ta del av uppgifter ur den nedlagda förutredningen eller förundersökningen. Den misstänktes insyns rätt upphör att gälla när det inte längre kvarstår någon misstanke.

En prövning av en tidigare misstänkts rätt att ta del av sådant material ska därför hanteras enligt tryckfrihetsförordningens regler om allmänna handlingars offentlighet. Enligt tidigare praxis har en sådan person under vissa förhållanden ansetts ha sådana beaktansvärda skäl som motiverat viss insyns rätt i dessa fall. Detsamma har ansetts gälla även den som varit utpekad som gärningsman utan att formellt ha blivit delgiven misstanke. Denna praxis är nu kodifierad.

Enligt 35 kap. 8 a § OSL utgör sekretess enligt 1 § samma kapitel inte hinder för en enskild som har varit anmäld eller misstänkt för brott att ta del av en uppgift, om han eller hon har beaktansvärda skäl för sin begäran om att ta del av uppgiften, och det inte bedöms vara av synnerlig vikt för den som uppgiften rör eller någon närstående att uppgiften inte lämnas ut. Bestämmelsen gäller när uppgiften förekommer i en förundersökning om brottet som har lagts ned eller avslutats med beslut om att åtal inte ska väckas och i annan brottsutredning om brottet som har utförts enligt bestämmelserna i 23 kap. RB och som har avslutats på annat sätt än med beslut att väcka åtal, med strafföreläggande eller med föreläggande av en ordningsbot.

Ett beaktansvärt skäl kan vara om uppgifterna har betydelse i ett pågående eller planerat rättsligt förfarande vid någon domstol eller förvaltningsmyndighet.⁶⁶ Endast ett allmänt intresse hos den misstänkte att veta vem som lämnat en viss uppgift utgör som regel inte ett beaktansvärt skäl.

Bedömningen av om det är av synnerlig vikt att uppgiften inte lämnas ut aktualiseras t.ex. i fråga om adressuppgifter för en person som känner sig hotad av den som begär ut uppgiften samt beträffande sjukdomar och andra personliga förhållanden som kan finnas intagna i läkarintyg, förhørsutslagor etc. Sådana uppgifter kan det finnas anledning att inte lämna ut.⁶⁷

⁶⁶ Prop. 2016/17:68 s. 123, jfr RÅ 1995 ref. 28 och 2001 ref. 27.

⁶⁷ Se vidare prop. 2016/17:68 s. 96–97.

6.2 Återupptagen förundersökning

Om en förundersökning återupptas har den misstänkte samma rätt till insyn som han eller hon haft under förundersökningens tidigare skede om han eller hon då delgetts misstanke om brott. Sker ytterligare utredning inom ramen för en återupptagen förundersökning har således den misstänkte redan vid tiden för återupptagandet en fortgående rätt till insyn.

6.3 Efter lagakraftvunnen dom eller annat slutligt avgörande

Sedan en dom vunnit laga kraft och således principiellt är att anse som orubblig är också den förundersökning som föregått lagföringen definitivt avslutad.⁶⁸ Härav följer i sin tur att bestämmelserna i 23 kap. RB enligt sin ordalydelse inte längre är direkt tillämpliga. En parts begäran om insyn sedan en dom vunnit laga kraft ska handläggas som en framställning med stöd av tryckfrihetsförordningens regler om allmänna handlingars offentlighet.⁶⁹ En bestämmelse som i dessa fall bryter sekretessen till förmån för den tidigare tilltalade har förts in i 10 kap. 4 a § OSL. Enligt bestämmelsen hindrar sekretess inte – efter det att ett mål slutligt avgjorts – att en tilltalad tar del av uppgifter i den förundersökning som har föregått avgörandet eller av annan uppgift som har tillförts målet och som har haft betydelse för beslutet i åtalsfrågan eller för avgörandet av målet i sak. Detsamma gäller för andra uppgifter, om det inte av hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att den sekretesskyddade uppgiften inte röjs och det står klart att det intresset har företräde framför den enskildes intresse av att ta del av uppgiften. Bestämmelsen gäller även i ärenden som avslutats med godkänt strafföreläggande eller föreläggande om ordningsbot.

Innebörden av bestämmelsen är att den tidigare misstänkte har samma möjlighet att ta del av sådant bakomliggande utredningsmaterial som han eller hon hade medan förfarandet pågick i domstol. Vad gäller den bakomliggande förundersökningens sidomaterial är rätten att ta del av detta villkorad på liknande sätt som enligt kollisionsbestämmelsen i 10 kap. 3 § 1 st. OSL. Vid denna intresseavvägning måste det dock beaktas att en som varit tilltalad i ett mål som avgjorts slutligt inte alltid kan anses ha ett lika tungt vägande intresse av att få del av uppgifter som den misstänkte har under tiden han eller hon ska förbereda sitt försvar inför en kommande huvudförhandling. Det bör därför finnas ett betydligt större utrymme att begränsa insynen i sidomaterialet i ett avslutat brottmålsförfarande.⁷⁰

⁶⁸ JO 2000/01 s. 69.

⁶⁹ JO:s beslut den 7 juli 2006, dnr 2181-2005.

⁷⁰ Prop. 2016/17:68 s. 120–121.

Den myndighet eller domstol som efter prövning lämnar ut sekretessbelagda uppgifter enligt dessa bestämmelser får samtidigt meddela den tilltalade ett förbehåll som inskränker rätten att föfoga över uppgifterna. Att bryta mot ett sådant förbehåll kan vara förenat med straffansvar enligt 20 kap. 3 § BrB.

Rätten att få kopior av det aktuella materialet regleras enligt 2 kap. 13 § tryckfrihetsförordningen. Denna rätt kan dock inskränkas genom förbehåll.

Ett beslut av en brottsutredande myndighet om att avslå en begäran om handlingar eller ett meddelat förbehåll kan överklagas enligt 6 kap. 7 § OSL till kammarrätt.

7 Den misstänktes rätt till insyn i särskilt material

7.1 Material ingivet inför häktningsförhandling

Åklagaren har inför eller vid en häktningsförhandling ofta anledning att ge in utredningsmaterial till domstolen, t.ex. förhørsutskrifter. I och med att materialet ingår i underlaget för domstolens beslut är den misstänkte berättigad att få del av handlingarna.⁷¹ Sekretess innebär ju inte begränsningar i parts rätt enligt RB att få del av alla omständigheter som läggs till grund för avgörande av mål eller ärende.⁷² Detta gäller även när häktningsförhandlingen äger rum i den misstänktes utevaro.

7.2 Material från hemligt tvångsmedel

UC har i RåV 2022:25 *Hemliga tvångsmedel – hanteringen i vissa avseenden* behandlat hur material från användning av hemliga tvångsmedel ska bevaras alternativt förstöras.

Under förundersökningens gång har den misstänkte enligt rättegångsbalken rätt att ta del av alla samtal och annat material om det inte är till men för utredningen. Även om det inte är till men för utredningen kan insynen begränsas med stöd av 10 kap. 3 § OSL. Om det är av synnerlig vikt att materialet inte röjs får således den misstänkte inte ta del av det. Den misstänkte ska i sådant fall på annat sätt informeras om innehållet i materialet om det behövs för att han eller hon ska kunna ta tillvara sin rätt och det kan ske utan allvarlig skada för det intresse som sekretessen ska skydda.⁷³ Det torde dock vara mycket ovanligt att det inte är till men för utredningen att lämna ut uppgifter från material för vilka sekretess gäller enligt OSL.

Material från hemligt tvångsmedel som inte tas med i förundersökningsprotokollet ingår i sidomaterialet efter åtal. Det kan inte längre föreligga men för utredningen om den misstänkte får del av materialet. Däremot är 10 kap. 3–3 a §§ OSL tillämpliga (se [avsnitt 5.2](#) ovan). Om det är av synnerlig vikt att materialet inte röjs får den misstänkte inte ta del av det. Den misstänkte ska i sådant fall på annat sätt informeras om innehållet i materialet om det behövs för att han eller hon ska kunna ta tillvara sin rätt och det kan ske utan allvarlig skada för det intresse som sekretessen ska skydda. Kammarrätten i Stockholm fann i en dom 2006 att det var av synnerlig vikt att uppgifter från

⁷¹ NJA 1983 C 7.

⁷² 10 kap. 3 § 2 st. OSL.

⁷³ 10 kap. 3 § 1 st. OSL.

hemlig avlyssning – som inte återopades som bevisning i målet – inte röjdes. Den tilltalade fick därför inte ta del av samtalen. Domen överklagades till Regeringsrätten som dock inte meddelade prövningstillstånd.⁷⁴

Vid åtal har den misstänkte och försvararen rätt att på begäran få en kopia på förundersökningsprotokollet. Han eller hon får då del av utskrifter av de samtal som åklagaren ansett ha betydelse för saken och vilka därför tagits med i förundersökningsprotokollet.⁷⁵ Det kan förekomma att försvararen begär att få egna kopior av inspelade samtal. Skälen för en sådan begäran kan vara att materialet är omfattande och att det vore praktiskt för försvararen att kunna lyssna på samtalen vid de tillfällen som passar honom eller henne. Uppgifterna är då sådana som den misstänkte har rätt till insyn i med tanke på att dessa får anses ha betydelse för beslutet i åtalsfrågan.

I prop. 2016/17:68 uttrycks i detta sammanhang att det inte bör finnas någon ovillkorlig rätt till kopia av sådana elektroniska upptagningar i utredningsmaterialet som finns bara som skriftliga uppteckningar eller fotografier i förundersökningsprotokollet, även om upptagningarna i och för sig kan ha betydelse för beslutet i åtalsfrågan. Regeringen menar att den misstänktes intresse av en egen kopia i dessa fall typiskt sett tillgodoses genom dokumentationen i förundersökningsprotokollet.⁷⁶ På samma ställe framgår beträffande sidomaterial att utgångspunkten självfallet bör vara att den misstänkte ges kopior av sådant sidomaterial som han eller hon har rätt att ta del av och att detta underlättar den misstänktes och försvararens möjligheter att noggrant granska vad som förevarit i förundersökningen.

Efter åtal omfattar den misstänktes och försvararens insynsrett en rätt till kopior av handlingar i sidomaterialet med den begränsning som följer av 23 kap. 21 a § 2 st. RB (se [avsnitt 5.3](#) ovan). Denna rätt kan inskränkas endast om det finns risk för att sekretessbelagd uppgift obehörigen kommer att lämnas vidare eller om det finns hinder mot det med hänsyn till materialets omfattning eller karaktär. Med kopia får förstås även elektronisk kopia av exempelvis övervakningsfilmer eller inspelningar från hemlig avlyssning.

Ofta förekommer starka sekretessskäl, t.ex. med avseende på enskilda personliga förhållanden (jfr 35 kap. 1 § OSL), i material från hemliga tvångsmedel. Risken för obehörig spridning bör då kunna återopas som grund för att inte tillmötesgå t.ex. en försvarares önskemål om att få ut avlyssningsmaterial i en förundersökning för sitt arbete. Alternativet kan då vara att lämna ut materialet men meddela försvararen ett förbehåll enligt 10 kap. 4 § OSL, t.ex. innebärande förbud för försvararen att låta huvudmannen själv förfoga över en kopia av materialet, förbehåll om att materialet ska återlämnas till den myndighet som lämnat ut det när det finns ett avgörande som har vunnit

⁷⁴ Kammarrättens i Stockholm dom 2006-12-07 i mål 6633-06.

⁷⁵ JO 1993/94 s. 43.

⁷⁶ Se prop. 2016/17:68 s. 87.

laga kraft och förbehåll om att materialet inte får avbildas/kopieras eller spridas till någon annan. Eftersom det är förenat med straffansvar att bryta mot ett sådant förbehåll skulle åklagaren härigenom kunna försäkra sig om att materialet inte kommer i orätta händer och att åklagarens beslut om förstöring senare kommer att omfatta allt avlyssningsmaterial i förundersökningen.

Emellertid är utlämnande av kopior av material från hemliga tvångsmedel förenat med betydande risker. Om åklagaren lämnar ut kopior förlorar han eller hon i realiteten kontrollen över upptagningarna och kan inte fullgöra sin skyldighet att förstöra dem.

Vad som ovan sagts gäller inte enbart olika former av avlyssning utan kan även tillämpas avseende hemlig kameraövervakning.

En promemoria lämnas i allmänhet in till rätten i samband med en begäran om tillstånd till hemligt tvångsmedel. Göteborgs tingsrätt har, med anledning av en begäran från en dömd person att få ut beslut om hemlig teleavlyssning och övriga handlingar i det ärendet, konstaterat att den misstänkte i ett sådant ärende inte är part och att handlingarna inte kan lämnas ut med stöd av partsinsynen. Tingsrätten ansåg inte heller att misstänkts rätt att ta del av allt förundersökningsmaterial enligt rättegångsbalken omfattade en rätt att även ta del av handlingar i tingsrättens från brottmålet fristående ärende om hemlig teleavlyssning. Tingsrätten fann att sekretess gällde för handlingarna och den dömd kunde inte få del av dem.⁷⁷ Hovrätten för Västra Sverige har i ett senare beslut på liknande sätt uttalat att en misstänkt inte är part i ett ärende om hemligt tvångsmedel och inte heller har ansetts inta en sådan ställning sedan ärendet avslutats och åtal har väckts.⁷⁸

Som framgår av [avsnitt 4.3](#) ska det i förundersökningsprotokollet anges om hemligt tvångsmedel har använts under förundersökningen.⁷⁹ Detta även om tvångsmedlet enligt åklagarens uppfattning inte tillfört utredningen något av intresse och några utskrifter av samtal inte tagits med i förundersökningsprotokollet. Observera här Säkerhets- och integritetsskyddsmyndens beslut 2016-10-13 (dnr 92-2015), enligt vilket den misstänkte – i de fall åtal väcks och senast vid detta tillfälle – har en ovillkorlig rätt att få ta del av uppgift om att hemliga tvångsmedel förekommit under utredningen för den gärning som åtalet avser.

⁷⁷ Göteborgs tingsrätts beslut 2007-02-05 i mål Ä 29-07.

⁷⁸ Hovrättens för Västra Sverige beslut 2017-10-04 i mål Ö 4179-17.

⁷⁹ 20 § FUK, se även prop. 2016/17:68 s. 76.

7.3 Elektroniskt lagrat material från datorer, mobiltelefoner etc.

I beslag taget elektroniskt material såsom datorer, hårddiskar, mobiltelefoner, usb-minnen och andra liknande minnesbärare tenderar att innehålla närmast oöverskådliga mängder information. I regel är det endast en liten del därav som tas fram för vidare granskning och bearbetning i utredningen. Utgör då allt elektroniskt lagrat material som utredningen förfogar över i form av beslag eller en forensisk kopia av beslag förundersökningsmaterial? Lagstiftaren tycks inte i något sammanhang ha reflekterat närmare över hur den inneboende mängden information i sådana minnesbärare förhåller sig till partsinsynen (jfr prop. 2016/17:68 och SOU 2017:100), och vägledande domstolsavgöranden saknas.

Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) har i en dom den 20 mars 2018 i mål 2687-17 klarlagt att en spegelkopia av en tidigare beslagtagen och sedermera förverkad dator utgör allmän handling. HFDs ställningstagande påverkar emellertid inte vad som ska anses omfattas av förundersökningen enligt en tolkning av bestämmelserna i rättegångsbalken, utan är enbart vägledande i fråga om tryckfrihetsförordningens regler om allmänna handlingar och dess tillämpning på beslagtagna handlingar. När den misstänkte eller försvararen begär ut uppgifter eller handlingar från förundersökningen bör förundersökningsledaren i första hand tolka detta som en begäran om partsinsyn och inte som en begäran om utfående av allmän handling.⁸⁰ Detta torde nämligen i princip alltid vara mest fördelaktigt för den misstänkte och försvararen. Skulle den misstänkte eller försvararen stå på sig och begära en prövning enligt bestämmelserna om utfående av allmän handling får naturligtvis en sådan prövning göras enligt den ordning som gäller för detta, se avsnitt 2.1.

Avgörande för frågan ovan är huruvida det elektroniskt lagrade materialet "har förekommit vid förundersökningen" (23 kap. 18 § RB).

Det material som rent faktiskt tagits fram från en i beslag tagen dator eller annan bärare av elektronisk information eller från en forensisk kopia av detta på så sätt att det har tagits fram vid granskning och har materialiserats genom att sparas ned i nya lagringsfiler eller genom utskrifter i form av rapporter, protokoll och liknande bör anses ha förekommit vid förundersökningen och utgör därmed förundersökningsmaterial. Den misstänkte har rätt till insyn även i detta material men uppgifter som är föremål för sekretess kan hemlighållas om det är av synnerlig vikt att de inte röjs. Om materialet tas in i förundersökningsprotokollet gäller vad som ovan sagts om detta.

När det gäller material som inte tagits fram är rättsläget mer oklart. Åklagarmyndighetens uppfattning, som även delas av Ekobrottsmyndigheten, är att

⁸⁰ Se NJA 2002 s. 433.

sådant material inte utgör förundersökningsmaterial.⁸¹ Vill den misstänkte ta del av sådant material som inte materialiserats i förundersökningen på sätt som beskrivits ovan bör denna begäran i stället uppfattas som en begäran om komplettering av förundersökningen. Eftersom förundersökningsåtgärder bör begränsas till sådant som "kan antas vara av betydelse för förundersökningen"⁸² kan det då bli aktuellt för åklagaren att utreda vilka skäl den misstänkte har för sin begäran, för att ta ställning till om begäran ska bifallas. Om åklagaren avslår en sådan begäran kan den misstänkte begära överprövning av beslutet eller anmäla det till rätten enligt bestämmelsen i 23 kap. 19 § RB (se [avsnitt 9](#)).

Den syn som här redovisas på frågan om beslag av oöverskådligt elektroniskt material är jämförbar med hur man skulle betrakta en avspärning av ett stort hus. På samma vis som föremål, t.ex. en dator, kan tas i beslag om det kan antas ha betydelse för utredning om brott (27 kap. 1 § RB), kan en byggnad eller ett rum tillstängas för säkerställande av utredning om brott (s.k. avspärning enligt 27 kap. 15 § RB). Byggnaden och allt som finns i den blir då genom avspärningen satt under den brottsutredande myndighetens kontroll, på motsvarande sätt som ett beslag. Detta innebär att den brottsutredande myndigheten förfogar över allt som finns i den avspärrade byggnaden men inte nödvändigtvis att allt detta för den skull kan anses ha "förekommit vid förundersökningen" och därmed utgöra förundersökningsmaterial.

Avspärrade byggnader och rum brukar bli föremål för dokumentation genom fotografier och skriftliga beskrivningar, vilka därmed anses blir förundersökningsmaterial. Om försvaret, då det tar del av detta material, har synpunkter på att det saknas dokumentation av något visst förhållande i det avspärrade utrymmet, kan detta knappast anses utgöra en brist i deras insynsrätt, utan snarare väcka frågan om eventuell komplettering av förundersökningen. UC anser att samma synsätt bör anläggas på frågan om innehållet i beslagtagna elektroniska minnesbärare såsom exempelvis datorer, mobiltelefoner och usb-minnen och forensiska kopior av elektroniskt lagrat material.

⁸¹ Se Riksåklagarens yttrande till HD, ÅM 2018/1012, och Ekobrottsmyndighetens remissvar på betänkandet SOU 2017:100, EBM2018-66. En sådan tolkning av rättsläget får stöd också av JO:s beslut 2018-05-21, dnr 2469-2017.

⁸² 23 kap. 18 b § och 21 § första stycket RB.

Exempel på hantering av frågor om utfående av i beslag taget elektroniskt material

- Utredaren har vid en telefontömning plockat ut ett antal sms mellan misstänkt A och personen B. Misstänkt A:s försvarare får del av detta under slutdelgivningen och vill då ha tillgång till alla sms mellan misstänkt A och personen B. Denna begäran bör ses som en begäran om komplettering av förundersökningen. Förundersökningen kan då tämligen enkelt kompletteras med detta. Försvarets insynsrett i det tillkommande materialet får prövas på sedvanligt sätt.
- Utredaren har ur målsägandens telefontömning plockat ut vissa sms vid tiden för brottet. Misstänkt A:s försvarare har fått del av dessa under slutdelgivningen och vill då ha tillgång till samtliga sms som finns i målsägandens telefon. Denna begäran bör ses som en begäran om komplettering av förundersökningen. Åklagaren bör då fråga vilka skäl försvaret har för att förundersökningen ska kompletteras med allt detta. Relevansen av en sådan åtgärd bör ifrågasättas, eftersom förundersökningsåtgärder bör begränsas till sådant som "kan antas vara av betydelse för förundersökningen" (jfr 23 kap. 18 b § och 21 § första stycket RB).
- Vid slutdelgivningen begär försvaret, med stöd av 23 kap. 21 a § 2 st. RB, en kopia av en eller flera i ärendet förekommande forensiska kopior av datorer som varit i beslag. Endast en begränsad del av innehållet i dessa har förts över från den forensiska kopian till förundersökningsprotokollet eller till andra filer som bearbetats under förundersökningen. Åklagaren bör då klargöra för försvaret att endast de bearbetade filerna ovan utgör förundersökningsmaterial (nämligen sidomaterial) som försvaret har rätt till kopia av, med de begränsningar som följer av lagrummet ovan. I övriga delar bör åklagaren tolka försvarets hemställan som en begäran om komplettering av förundersökningen och söka klargöra på vilket sätt och i vilken omfattning detta "kan antas vara av betydelse för förundersökningen" i enlighet med 23 kap. 18 b § RB.

7.4 Fotokonfrontationer

Hur underlaget till fotokonfrontationer redovisas för den misstänkte, försvararen och domstolen har länge varit föremål för olika praxis. JO har lämnat sin syn på hur detta ska ske.⁸³ UC föreslår i enlighet med vad JO uttalat att underlaget från fotokonfrontationer hanteras på följande vis.

Om förundersökningsprotokollet innehåller förhör där en eller flera fotokonfrontationer har förekommit bör också det bildmaterial som legat till grund för fotokonfrontationerna fogas till förundersökningsprotokollet och lämnas in till domstolen i samband med åtals väckande. Detta material kan lämpligen redovisas i en separat bilaga till protokollet, där bilderna ordnas i samma ordning och samma versioner som de förevisats de olika förhörspersonerna samt med anteckning om vilken eller vilka av bilderna som föreställer misstänkt/a i ärendet. Om bilderna omfattas av sekretess (t.ex. för pass- eller körkortsbilder enligt 22 kap. 1 § 2 st. OSL) bör detta anges genom anteckning i bilagan eller på annat sätt meddelas domstolen i samband med expedieringen av handlingen till domstolen. Genom att redovisa fotokonfrontationsunderlagen och andra sekretessbelagda handlingar i protokollsbilagor underlättar man för domstolen att skilja ut sekretessbelagt material i samband med utlämnande av allmänna och offentliga handlingar till allmänhet och journalister.

7.5 Informatörer

Under en brottsutredning är tips från informatörer och andra källor ett viktigt inslag. Under förundersökningen kan uppgifter om informatörer och andra källor hemlighållas med stöd av rättegångsbalkens regler om det skulle vara till men för utredningen om uppgifterna lämnades ut. För det fall det inte skulle vara till men för utredningen kan det finnas stöd i offentlighets- och sekretesslagen för att hemlighålla uppgifterna (t.ex. 18 kap. 1–2 §§ och 35 kap. 1–2 §§ OSL).

Detsamma gäller efter åtal för uppgifter om informatörer i sidomaterialet.

De allmänna bestämmelserna om den misstänktes rätt till insyn gäller även förekomsten av informatörer i utredningen. Efter slutdelgivning avser alltså insynsrätten allt som har betydelse för beslutet i åtalsfrågan enligt vad som framgått ovan (se [avsnitt 5.2](#)). Det bör dock vara tämligen ovanligt att uppgift om identiteten på en informatör har en sådan betydelse.

En annan sak är att det inte bör kunna undanhållas en misstänkt att ett tillslag har kommit till efter provokativa åtgärder av en infiltratör, särskilt om denna person haft en central och aktiv roll som provokatör.⁸⁴ Ett viktigt skäl

⁸³ JO:s beslut 2017-05-10, dnr 7381-2015.

⁸⁴ JO:s beslut 2008-06-25, dnr 1772-2007.

för detta är att provokation i vissa fall kan påverka det straffrättsliga ansvaret för den provocerade. I ett sådant fall blir ofta en konsekvens av avslöjandet av provokationen att provokatörens roll – och identitet – blir uppenbar för den misstänkte. För vidare information om dokumentations- och delgivningskrav vid provokativa åtgärder hänvisas till Rättslig vägledning 2022:23 *Provokation och infiltration inom förundersökning*, avsnitt 3.9 och RåR 2016:1 *Provokation och infiltration inom förundersökning*.

Ett särskilt frågeförbud gäller vid förhör i domstol avseende uppgifter som direkt eller indirekt röjer identiteten på en informatör eller annan uppgiftslämnare (36 kap. 5 a § RB). Huvudregeln i detta frågeförbud är att en person som har tystnadsplikt i fråga om uppgift om identiteten på en informatör eller någon annan uppgiftslämnare till polis eller annan brottsutredande myndighet inte får höras om den uppgiften.

Det finns dock fyra undantag då frågeförbudet inte gäller. Det första är om den aktuella uppgiftslämnarens (informatörens) uppgifter åberopas till stöd för åtalet, dvs. är åberopade av åklagaren. Härigenom säkerställs att frågeförbudet inte ska missbrukas för att kringgå förbudet mot anonyma vittnen (t.ex. genom att en polis vittnar om vad den anonyma informatören berättat). Det andra undantaget gäller om den myndighet i vars verksamhet uppgiften om uppgiftslämnarens identitet har inhämtats har gett sitt tillstånd. För att ett sådant tillstånd ska vara giltigt kan i förekommande fall krävas att myndigheten också har inhämtat samtycke från uppgiftslämnaren och hans eller hennes närstående. Det tredje undantaget gäller om uppgiftslämnarens identitet kan röjas utan risk för hans eller hennes eller närståendes säkerhet till liv eller hälsa eller utan risk för att den brottsförebyggande eller brottsutredande verksamheten skadas. Det fjärde undantaget ger rätten möjlighet att tillåta frågor vars svar direkt eller indirekt röjer identiteten på uppgiftslämnaren om rätten anser att det finns synnerlig anledning att höra vittnet om den uppgiften. Vid prövningen av detta undantag bör, enligt förarbetena, en avvägning ske mellan den tilltalades behov av att få fram uppgiften för att kunna försvara sig på ett tillfredsställande sätt och uppgiftslämnarens eller den brottsbekämpande verksamhetens sekretessintressen.⁸⁵ Som exempel på detta anges i förarbetena att någon åtalats för ett mycket allvarligt brott och det finns omständigheter som tyder på att utredningen innehåller allvarliga brister eller felaktigheter och det samtidigt framgår att uppgiftslämnaren skulle kunna erbjudas ett fullgott skydd genom särskilt personsäkerhetsarbete.

I Kammarrättens i Stockholm dom den 9 februari 2004 i mål nr 7873-03, ville en misstänkt under pågående förundersökning få del av uppgifter som fanns i sidomaterialet men inte i det preliminära förundersökningsprotokoll som han slutdelgivits. Ekobrottsmyndigheten avslog partens begäran med hänvisning till sekretess enligt dåvarande 9 kap. 17 § sekretesslagen (mot-

⁸⁵ Prop. 2016/17:68 s. 115.

svaras av bestämmelserna i 35 kap. 1 § OSL) och att det var av synnerlig vikt att uppgifterna inte röjdes. Uppgifterna i fråga fanns i en inkommen anonym anmälan samt i tjänsteanteckningar av vilka anmälares identitet kunde framgå. I kammarrätten gjorde den misstänkte gällande att han hade ett berättigat intresse av att få veta anmälares identitet och vilka uppgifter denne lämnade då det fanns anledning att tro att anmälares haft ett eget intresse i att göra anmälan. Vidare anförde han att det därför kunde bli aktuellt att han själv återopade anmälares som vittne och att det var av vikt att han utan inskränkningar gavs möjligheter att försvara sig mot de allvarliga anklagelserna. Kammarrätten fann dock att det framgått av handlingarna att uppgiftslämnaren inte skulle höras som bevisperson och att innehållet i handlingarna inte skulle användas som processmaterial av åklagaren. På grund därav och vid en avvägning mellan den misstänktes intresse av insyn i förundersökningen och uppgiftslämnarens intresse av anonymitet bedömde kammarrätten att det var av synnerlig vikt att handlingarna inte lämnades till den misstänkte.

7.6 Poliser med kvalificerad skyddsidentitet

Genom lagen (2006:939) om kvalificerade skyddsidentiteter har införts en ordning där en polisman som har till uppgift att delta i spanings- eller utredningsverksamhet som gäller allvarlig brottslighet eller verksamhet för att förebygga sådan brottslighet under vissa förutsättningar kan verka under en kvalificerad skyddsidentitet. Enligt 18 kap. 5 § OSL gäller sekretess för uppgift som hänför sig till ett ärende om kvalificerad skyddsidentitet om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att det motverkar verksamheten hos den ansökande myndigheten. Motsvarande sekretess gäller enligt 18 kap. 6 § OSL uppgifter som hänför sig till brottsutredningar enligt 15 § lagen (2003:1174) om vissa former av internationellt samarbete i brottsutredningar eller enligt lagen (2017:1000) om en europeisk utredningsorder, om ärendet rör en brottsutredning som genomförs av en tjänsteman med en i annan stat beslutad skyddsidentitet som motsvarar den i 18 kap. 5 § OSL och det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att verksamheten hos de myndigheter som deltar i utredningen motverkas.

Under en förundersökning kan uppgifter om identiteten hos poliser med kvalificerad skyddsidentitet hållas hemliga för den misstänkte och försvararen med stöd av offentlighets- och sekretesslagen.⁸⁶

De allmänna bestämmelserna om den misstänktes rätt till insyn gäller även identiteten bakom en kvalificerad skyddsidentitet i utredningen. Efter slutdelgivning avser alltså insynsrätten allt som har betydelse för beslutet i åtalsfrågan enligt vad som framgått ovan (se [avsnitt 5.2](#)). Partsinsynen kan alltså teoretiskt sett bryta den starka sekretess som gäller för kvalificerad skydds-

⁸⁶ Prop. 2005/06:149 s. 69.

identitet, men det måste understrykas att det bara i extrema undantagsfall kan bli aktuellt att en verklig identitet bakom en kvalificerad skyddsidentitet har betydelse för åtalet.

Om förhör med en polis med kvalificerad skyddsidentitet åberopas som bevisning under den följande rättegången har särskilda regler införts i rättegångsbalken som innebär att sekretessen för polismannens verkliga identitet består under en rättegång.⁸⁷ 36 kap. 10 § 3 st. RB – som föreskriver en skyldighet för vittne med kvalificerad skyddsidentitet enligt lagen (2006:939) om kvalificerade skyddsidentiteter att upplysa rätten om detta – hänvisar endast till den lagen och omfattar således inte vittnen med motsvarande utländsk kvalificerad skyddsidentitet. I RH 2007:24 ansågs det vara grovt rättegångsfel när domstolen lät utländska poliser höras under sina holländska skyddsidentiteter/kodbeteckningar. Dessa kodbeteckningar var dock inte att jämföra med kvalificerade skyddsidentiteter. Insynsutredningen tog upp detta i sitt slutbetänkande (SOU 2010:14), sid 175, och anförde att en motsatt tolkning av bestämmelsen också var möjlig. Enligt en sådan tolkning innebär 36 kap. 10 § 3 st. RB att ett vittne kan höras under sin utländska skyddsidentitet och att denne till skillnad mot svenska motsvarigheter inte är skyldig att uppge att det är en skyddsidentitet. Frågan låg dock utanför utredningens uppdrag och någon närmare analys gjordes därför inte. Frågan har inte behandlats vidare i senare lagstiftningsarbete (prop. 2016/17:68). Rättsläget får alltså anses oklart i denna fråga.

7.7 Material från annat land

Behovet av att samarbeta med andra länder har ökat i takt med att brottsutredningarnas komplexitet har ökat. Den ökade rörligheten över de nationella gränserna innebär att den brottslighet som man utreder, inte minst vid utredningar som tar sikte på den grova organiserade brottsligheten, ofta berör flera länder. För att effektivt kunna driva en svensk förundersökning är därför möjligheten att få information och material från andra länder ofta av avgörande betydelse. Under de senaste åren har också olika typer av internationellt rättsligt samarbete utvecklats för att underlätta handläggningen av brottsutredningar rörande den organiserade och gränsöverskridande brottsligheten.

Vid utredning av grov organiserad brottslighet har åklagaren kommit att involveras som förundersökningsledare på ett betydligt tidigare stadium än förr. Åklagaren deltar mer aktivt i det internationella samarbetet och detta kan leda till nya situationer som lagstiftaren inte har haft i åtanke, såsom att åklagaren får ta del av en mängd underrättelseinformation som inte direkt

⁸⁷ 36 kap. 5 § och 10 § samt 37 kap. 3 § RB.

berör förundersökningen men som ändå innebär att åklagaren har tillgång till mer information än den misstänkte.

När det gäller den misstänktes rätt till insyn vid brottsutredningar där det förekommit internationellt rättsligt samarbete kan man något förenklat säga att insynsrätten är densamma som vid en brottsutredning som enbart bedrivits inom landet. Den misstänktes insynsrätt är ju kopplad till den specifika förundersökning som bedrivs. Har material inlutit i förundersökningen genom internationellt samarbete blir materialet en del av det svenska förundersökningsmaterialet i vilken den misstänkte har insynsrätt i den utsträckning som ovan har redogjorts för i denna vägledning.

Vid det internationella samarbetet kan dock frågor med beröring på olika länders nationella lagstiftning vad gäller partsinsyn och sekretess uppkomma och detta kan leda till en konflikt för den svenska åklagaren mellan att å ena sidan tillgodose den misstänktes rätt till insyn i brottsutredningen och å andra sidan följa andra länders villkor om hur överlämnad information får användas.

Det finns flera sätt att få eller överlämna information i det internationella samarbetet. De självklara sätten är genom begäran om internationell rättslig hjälp eller en europeisk utredningsorder. En utförlig beskrivning av vad som allmänt gäller om detta finns i Åklagarmyndighetens handbok *Internationell rättslig hjälp i brottmål* respektive RÄV 2022:7 *Europeisk utredningsorder*.

Andra samarbetsformer är spontana informationsutbyten, JIT-samarbete och samarbete med Europol. Det som särskiljer sig mest i det internationella utbytet av information jämfört med hur det fungerar i svenska inhemska förundersökningar är de åtaganden som Sverige förbundet sig med andra länder att följa avseende användningsbegränsande villkor.

7.7.1 Användningsbegränsande villkor och spontant informationsutbyte

Användningsbegränsande villkor

Som svensk åklagare disponerar man i regel fritt över det egna förundersökningsmaterialet och kan lämna över delar av det till andra förundersökningar eller till underrättelseverksamhet, om man finner lämpligt, utan särskilda villkor för hur detta får användas av mottagaren. Det kan därför förefalla främmande för en svensk åklagare att vid internationella samarbeten inte få använda material efter eget tycke som man erbjuds från annat lands brottsbekämpande myndigheter. Anledningen till det är enkelt uttryckt att olika länder har olika regler som styr hanteringen av information från brottsutredande verksamhet. Exempelvis krävs det i vissa andra rättsordningar formella beslut från domstol eller annan beslutsfattare för att en utländsk åklagare ska få använda mottaget material i förundersökning och som bevisning. För att svenska och andra åklagare ska få en aning om vad det andra landet har att erbjuda krävs då att man accepterar villkor som det

landet ställer för insyn i det – t.ex. om att materialet inte får användas i förundersökning eller rättegång – för att i ett följande skede kunna ta ställning till om man ska framställa en formell begäran om att få ta del av informationen för att använda denna i den egna förundersökningen. När åklagare aktivt begär information eller utredning från andra länder är det därför en god idé att redan från början förklara vad man vill använda materialet till – för förundersökning och eventuell bevisning i en kommande rättegång.

Det finns flera internationella konventioner, som Sverige tillträtt, som föreskriver villkor eller som gör det möjligt för den som lämnar ut uppgifter att föreskriva villkor till mottagaren om hur dessa får användas (s.k. användningsbegränsande villkor). Vilka villkor som kan bli aktuella framgår av respektive konvention. Vissa villkor gäller automatiskt för all information som överlämnas medan andra villkor gäller endast i den mån den andra staten kräver det i det enskilda fallet. De villkor som då meddelas särskilt bottnar i regel i nationella bestämmelser i den stat som överlämnar uppgifterna. Det kan t.ex. vara att materialet inte får användas för annat ändamål än för vilket det begärdes eller att informationen inte får användas mot andra personer än dem som berörs av framställan om rättslig hjälp. Ur svenskt åklagarperspektiv är det vanligt att förena överlämnande av material från hemliga tvångsmedel med villkor om att mottagaren efter avslutad process förstör materialet i enlighet med de svenska bestämmelserna härom.

Både i konventioner och i samröret med myndighetspersoner från andra länder framställs således ibland villkor som begränsar möjligheten att fritt använda erhållen information. För svenskt vidkommande kan en sådan förpliktelse innebära en konflikt mellan bestämmelsen i avtalet eller konventionen och bl.a. olika regler i svensk rätt om myndigheters skyldighet att fullgöra sina myndighetsuppgifter, t.ex. regeln om åklagares absoluta åtalsplikt.⁸⁸

En användningsbegränsning hindrar dock aldrig att tillsynsorgan som JO, JK, Datainspektionen eller SIN tar del av och använder informationen i sin tillsyn och inte heller att rättsliga myndigheter gör detta som ett led i en motsvarande rättslig prövning som har stöd i lag.⁸⁹

Användningsbegränsningar regleras bl.a. i

- 5 kap. 1–3 §§ lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål (LIRB),
- 6 kap. 3 § lagen (2017:496) om internationellt polisiärt samarbete,
- 4 kap. 2 § lagen (2000:1219) om internationellt tullsamarbete,

⁸⁸ Se prop. 1990/91:131 s. 10.

⁸⁹ Ds. 2008:72 s. 66.

- 5–7 §§ lagen (2003:1174) om vissa former av internationellt samarbete i brottsutredningar (den s.k. JIT-lagen),
- 6 och 11 §§ förordningen (2008:1396) om förenklat uppgiftsutbyte mellan brottsbekämpande myndigheter i Europeiska unionen, och
- 4 kap. 3–5 §§ lagen (2017:1000) om en europeisk utredningsorder.⁹⁰

Användningsbegränsande villkor som grundas på eller meddelas med stöd av internationella överenskommelser ska efterlevas av mottagaren och sätter tillämpningen av andra nationella bestämmelser ur spel.

För mer information om användningsbegränsande villkor vid europeisk utredningsorder hänvisas till Räv 2022:7 *Europeisk utredningsorder*.

Enligt artikel 7.2 i 2000 års konvention om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater (2000 års EU-konvention) får den myndighet som tillhandahåller information, i enlighet med sin nationella lagstiftning, ställa villkor för den mottagande myndighetens användning av informationen. Av artikel 7.3 framgår att den mottagande myndigheten ska vara bunden av sådana villkor. Eftersom Sverige tillträtt konventionen blir svenska åklagare, poliser och tulltjänstemän bundna av villkor som meddelas med stöd av konventionen. När en myndighetsrepresentant från annat EU-land överlämnar information med sådana villkor utan att närmare kunna precisera på vilken grund villkoren vilar, kan det vara lämpligt att höra om det inte är just enligt artikel 7 i 2000 års EU-konvention. Denna konvention har nämligen tillträtts av de flesta EU-länder. Om man som åklagare tar emot handlingar eller muntliga uppgifter med ett muntligen framställt användningsbegränsande villkor bör man se till att villkoret dokumenteras i ärendet.

Härutöver föreskriver brottsdatalagen (BDL) att svensk behörig myndighet är bunden att följa användningsbegränsande villkor som i enlighet med överenskommelser med ett tredjeland eller en internationell organisation kan ställas i samband med överförande av personuppgifter. På liknande sätt kan svensk behörig myndighet i motsvarande situation meddela ett sådant villkor till ett tredjeland eller en internationell organisation.⁹¹

Spontant informationsutbyte

Artikel 7.1 i 2000 års EU-konvention innehåller föreskrifter om informationsutbyte på eget initiativ, dvs. spontant informationsutbyte. Enligt denna artikel får medlemsstaternas behöriga myndigheter inom ramen för sin nationella lagstiftning utan särskild framställning utbyta information om brott och vissa överträdelser av rättsregler om bestraffningen av brottet eller

⁹⁰ Prop. 2017/18:232 s. 169.

⁹¹ Se 8 kap. 9–10 §§ BDL.

handläggningen av överträdelsen omfattas av den mottagande myndighetens behörighet vid den tidpunkt då informationen lämnas. Denna möjlighet berör såväl åklagare som polis och tull och saknar formkrav. Även muntlig information avses. Som framgår av artikelns andra stycke kan uppgiftslämnaren genom villkor begränsa mottagarens användande av uppgifterna.

Av principen om spontant informationsutbyte ovan följer också möjligheten till direktkontakter åklagare emellan.⁹²

Motsvarande bestämmelser om spontant uppgiftslämnande och användningsbegränsande villkor återfinns i rådets rambeslut 2006/960/RIF om förenklat informations- och underrättelseutbyte mellan de brottsbekämpande myndigheterna i Europeiska unionens medlemsstater (ofta benämnd *The Swedish initiative*). Denna gäller endast utbyte av information och underrättelser mellan ”behöriga brottsbekämpande myndigheter”. I svensk mening avses därmed Polismyndigheten, Ekobrottsmyndigheten i den polisverksamhet som bedrivs vid myndigheten, Tullverket och Kustbevakningen.⁹³ Bestämmelser i rambeslutet om användningsbegränsande villkor har införts bl.a. i 2 kap. 6–7 §§, 4 kap. 2–3 §§ lagen (2000:1219) om internationellt tull-samarbete och 6 kap. 3–4 §§ lagen (2017:496) om internationellt polisiärt samarbete.

Principen om spontant informationsutbyte återfinns i ett flertal internationella överenskommelser.

Lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål (LIRB)

5 kap. 1 § LIRB föreskriver följande.

Om en svensk myndighet i ett ärende om rättslig hjälp har fått uppgifter eller bevisning från en annan stat för att användas vid utredning av brott eller i ett rättsligt förfarande med anledning av brott och gäller på grund av en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige villkor som begränsar möjligheten att använda uppgifterna eller bevisningen, skall svenska myndigheter följa villkoren oavsett vad som annars är föreskrivet i lag eller författning. Bestämmelserna i första stycket skall tillämpas även beträffande villkor som en annan stat ställer upp för att på eget initiativ, utan samband med ett ärende, lämna rättslig hjälp i form av uppgifter eller bevisning för att användas vid utredning av brott eller i rättsligt förfarande med anledning av brott.

⁹² Endast vissa europeiska länder håller fortfarande kvar vid att kontakter ska gå via centralt utpekade kontor, däribland Italien, Irland och Storbritannien. Se mer om detta på Rånets sidor om internationellt rättsligt samarbete och länk till EU:s konvention samt medlemsstaternas tillträde till och förklaringar till konventionen.

⁹³ Se 2 § förordningen (2008:1396) om förenklat uppgiftsutbyte mellan brottsbekämpande myndigheter i Europeiska unionen.

Med *internationell överenskommelse* avses en konvention eller liknande som Sverige har träffat med den andra staten. Förpliktelser att följa sådana villkor finns i flera internationella överenskommelser.⁹⁴ Men det kan också vara ett villkor som en annan stat ställer upp i det enskilda fallet utan att någon tillämplig internationell konvention annars finns för handen. Riksåklagaren har ett generellt bemyndigande i 19 § förordningen (2000:704) om internationell rättslig hjälp i brottmål att acceptera sådana villkor som därmed blir en för Sverige bindande överenskommelse. Om ett sådant villkor aktualiseras av den andra staten, och det inte finns någon tillämplig konvention som reglerar saken, ska frågan överlämnas till rättsavdelningen tillsammans med erforderlig utredning.⁹⁵ JO har i ett ärende ansett att en bindande överenskommelse likväl kommit till stånd när åklagare tagit emot uppgifter från annat lands åklagarmyndighet med användningsbegränsande villkor trots att det inte förelåg någon relevant internationell överenskommelse mellan länderna och trots att den svenska åklagaren inte hade låtit riksåklagaren pröva om ett avtal om att följa det ställda villkoret skulle ingås.⁹⁶

5 kap. 1 § 2 st. LIRB föreskriver att information även kan utbytas spontant utan koppling till något särskilt ärende. Bestämmelsen har konventionsstöd av bl.a. artikel 7.1 i 2000 års EU-konvention. Även vid ett sådant spontant informationsutbyte kan alltså användningen av den överlämnade informationen villkoras med bindande verkan för mottagaren.

Innebörden av bestämmelsen i 5 kap. 1 § LIRB är att villkoren ska följas, även om de inte står i överensstämmelse med det mottagande landets lagar. Förbudet mot att utnyttja uppgifter eller bevisning på ett sätt som strider mot en överenskommelse som har träffats med en främmande stat gäller inte bara för den myndighet som har inhämtat materialet. Även andra myndigheter omfattas av bestämmelsen och måste upprätthålla efterföljandet av villkoret. Som myndigheter betraktas i detta sammanhang även domstolar.⁹⁷ Skulle således en åklagare eller annan part åberopa uppgifter i en rättegång i strid mot ett lämnat villkor, och vägrar den som överlämnat materialet att ändra sitt villkor, har domstolen att avvisa bevisningen i den delen om den kommer fram till att villkoret hindrar ett åberopande av den uppgiften som bevisning.⁹⁸ Villkoret innebär i så fall ett undantag från den fria bevisprövningen. Det spelar då ingen roll att uppgifterna blivit offentliga genom domstolsförfarandet.⁹⁹ Åklagare bör därför verka för att få tillstånd att åberopa mottagna uppgifter som bevisning.

⁹⁴ Vilka dessa är framgår av tillkännagivandet (2012:605) av överenskommelser som avses i lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål.

⁹⁵ 2 kap. 6 § ÅFS 2007:12.

⁹⁶ JO dnr 5329-2004.

⁹⁷ Prop. 1990/91:131 s. 23.

⁹⁸ Prop. 1990/91:131 s. 24.

⁹⁹ Se JO 2007/08 s. 57.

Konsekvenserna av att användningsbegränsande villkor sätter lagar ur spel kan bli långtgående, men dessa eftergifter är ibland nödvändiga för att åtnjuta den tillit och förtroende som är förutsättningen för ett välfungerande internationellt rättsligt samarbete på brottsbekämpningens område, där rättsystemen kan skilja sig åt i olika hänseenden.

När bestämmelsen om användningsbegränsande villkor först lanserades angavs i förarbetena att den ”skall ses mot bakgrund av myndigheternas principiella skyldighet enligt svensk rätt att se till att frågor som uppkommer inom myndighetsområdet blir så utredda som deras beskaffenhet kräver. Paragrafen innefattar alltså en begränsning av denna utredningsskyldighet, såvitt gäller de frågor som omfattas av en sådan överenskommelse.”¹⁰⁰

”Använder uppgifter” gör man t.ex. när man lägger dessa till grund för ett beslut att inleda förundersökning, tillgripa ett tvångsmedel, väcka ett åtal eller åberopa uppgifterna som bevisning, dvs. använder dem på ett sätt som påverkar en enskilds rätt. Däremot hindrar uppgifterna inte att man vidtar en åtgärd som man redan på annat befintligt material har fog att vidta oavsett förekomsten av de överlämnade uppgifterna.¹⁰¹

Användningsbegränsande villkor och partsinsyn

I internationella sammanhang kan synen på innebörden av användningsbegränsande villkor skilja sig åt. Ett land kan t.ex. med ett villkor om att överlämnade uppgifter inte får användas som bevismaterial eller *for judicial proceedings* utgå ifrån att materialet därmed inte heller kommer att omfattas av den misstänktes partsinsyn och skulle möjligen inte ha överlämnat materialet om det stått klart för dem att den svenska mottagaren omedelbart för in materialet i en förundersökning. Det är därför viktigt för alla inblandade att öppet redovisa hur man ser på saken enligt sitt eget lands lagstiftning innan man börjar dela information. Ofta kan det ha en positiv effekt att i sådana lägen förklara för den utländska motparten att förundersökningssekretess råder under pågående brottsutredning i förhållande till den misstänkte och försvararen för sådant vars yppande kan vara till men för utredningen och att den generella insynsrätten i allt förundersökningsmaterial inträder först vid slutdelgivningen.¹⁰²

Man kan fråga sig om det är möjligt att genom ett villkor om användningsbegränsning förhindra partsinsyn i de uppgifter som tagits emot. Det beror i det enskilda fallet på villkorets formulering dels i förhållande till den mottagande åklagaren, dels i förhållande till den internationella överenskommelse som villkorsställaren stöder sitt villkor på. Det finns en förteckning över de bestämmelser i internationella överenskommelser som innehåller

¹⁰⁰ I förarbetena till lagen (1991:435) med vissa bestämmelser om internationellt samarbete på brottmålsområdet, prop. 1990/91:131 s. 22.

¹⁰¹ Prop. 1990/91:131 s. 23.

¹⁰² Jfr 23 kap. 18–18 a §§ och 10 kap. 3–3 a §§ OSL.

användningsbegränsande villkor som avses i 5 kap. 1 § LIRB.¹⁰³ Det är svårt att utläsa av dessa villkor om det har förutsatts att de överlämnande myndigheterna därigenom ska kunna begränsa partsinsynen i det mottagande landets brottsutredning. En del internationella överenskommelser har särskilda bestämmelser om sekretess, vilka inte anses utgöra användningsbegränsande villkor.¹⁰⁴

Vill den överlämnande myndigheten uppnå den effekten med ett villkor att uppgifterna inte får omfattas av partsinsynen bör man som mottagande part först utreda skälet för sekretessen mot den misstänkte. Den överlämnande myndigheten kan vilja åberopa att den överlämnade informationen ska skyddas av sådan sekretess, t.ex. utrikessekretess, att det i princip får samma effekt mot en part i ärendet som ett villkor att inte tillåta partsinsyn.¹⁰⁵ Naturligtvis behöver den överlämnande myndigheten kunna beskriva varför uppgifterna ska skyddas av sådan sekretess. För utrikessekretess krävs enligt 15 kap. 1 § OSL att uppgiften rör Sveriges förbindelser med en annan stat eller i övrigt rör annan stat, mellanfolklig organisation, myndighet, medborgare eller juridisk person i annan stat eller statslös och att det kan antas att det stör Sveriges mellanfolkliga förbindelser eller på annat sätt skadar landet om uppgiften röjs. Det är alltså fråga om ett rakt skaderekvisit där presumtionen är att uppgiften är offentlig. Enligt Högsta förvaltningsdomstolens praxis krävs för utrikessekretessens tillämplighet att det är något i det konkreta informationsinnehållet i en uppgift som medför att ett röjande av uppgiften kan skada landet eller förorsaka störningar i de mellanfolkliga förbindelserna.¹⁰⁶ I förarbetena har påpekats att avsändarens uppfattning i sekretessfrågan visserligen inte kan avgöra om uppgiften ska hållas hemlig men att avsändarens intresse av sekretess däremot kan ha betydelse för skadeprovningen i det enskilda fallet.¹⁰⁷

Om tillhandahållaren av uppgifterna vidhåller villkoret och åberopar sekretess som är förenlig med OSL får åklagaren pröva insynsrätten med tillämpning av kollisionsbestämmelsen i 10 kap. 3 § OSL. Åklagaren har då även möjlighet att, utan att röja uppgifterna i sig, ”på annat sätt lämna parten upplysning om vad materialet innehåller i den utsträckning det behövs för att parten ska kunna ta tillvara sin rätt och det kan ske utan allvarlig skada för

¹⁰³ Vilka dessa är framgår av tillkännagivandet (2012:605) av överenskommelser som avses i lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål.

¹⁰⁴ Se t.ex. artikel 33.2 i den europeiska konventionen av den 8 november 1990 (SÖ 1996:19, 1999:50 och 2000:36) om penningtvätt, efterforskning, beslag och förverkande av vinning av brott samt artikel 13 i överenskommelsen av den 15 februari 2000 (SÖ 2001:43) mellan Sverige och Kanada om inbördes rättshjälp i brottmål.

¹⁰⁵ Så blev fallet i Svea hovrätts beslut angående edition den 18 september 2013 i mål B 2856-13, det s.k. Playa-målet, aktbil. 513.

¹⁰⁶ Se prop. 2012/13:192 s. 15 med hänvisningar.

¹⁰⁷ Prop. 1994/95:112 s. 29.

det intresse som sekretessen ska skydda”. Insynsrätten kan i slutändan bli föremål för domstolsprövning.

I förarbetena till 1 § lagen (1991:435) med vissa bestämmelser om internationellt samarbete på brottmålsområdet – den bestämmelse som nu föreskrivs i 5 kap. 1 § 1 st. LIRB – framhålls att bestämmelsen inte innefattar någon begränsning i den enskildes rätt enligt tryckfrihetsförordningen att ta del av eller använda sig av allmänna handlingar. Detsamma anses gälla beträffande användningsbegränsande villkor generellt, oavsett enligt vilken lagstiftning dessa gäller.¹⁰⁸ Frågor om begränsningar i rätten att ta del av allmänna handlingar regleras i OSL. Därutöver har man i förarbetena utgått från att uppgifter som inhämtas från en främmande stat med stöd av en sådan överenskommelse som avses i bestämmelsen genomgående kommer att mottas av polis- eller åklagarmyndigheter som ett led i förundersökning i brottmål, och att uppgifterna därmed som regel kommer att omfattas av förundersökningssekretess. Detsamma, skriver man, kommer att gälla beträffande sådan överskottsinformation som myndigheten inte har möjlighet att utnyttja utan samtycke från den främmande staten.¹⁰⁹

7.7.2 JIT-samarbete och koordineringsmöten

Samarbete kan ske mellan företrädare för brottsutredningar i olika länder i gemensamma utredningsgrupper, eller s.k. JIT:ar (*Joint Investigation Team*). Denna samarbetsform innebär bl.a. att företrädare för en eller flera brottsutredningar i olika länder – i regel åklagare eller undersökningsdomare – formaliserar ett samarbete genom att inrätta en gemensam utredningsgrupp. En gemensam utredningsgrupp får i synnerhet inrättas när omständigheterna kräver samordnade eller gemensamma åtgärder i de berörda medverkande länderna eller när ett land kräver komplicerade och krävande utredningar med anknytning till det andra landet. Brottsutredningarna består dock som självständiga förundersökningar i respektive land, vilket för insynsrätten innebär att en misstänkt i landet A:s förundersökning inte har någon rätt till insyn i landet B:s förundersökning enbart av det skälet att dessa förundersökningar ingår i en gemensam utredningsgrupp.

Den rättsliga regleringen av gemensamma utredningsgrupper finns i lagen (2003:1174) om vissa former av internationellt samarbete i brottsutredningar (den s.k. JIT-lagen). Lagen bygger huvudsakligen på artikel 13 i 2000 års EU-konvention och på rådets rambeslut 2002/465/RIF om gemensamma utredningsgrupper. Men lagen ger möjlighet att inrätta gemensamma utredningsgrupper till fler länder än dem som enbart är bundna till dessa.¹¹⁰

Det närmare förhållandet mellan informations- och bevisutbytet mellan länderna regleras i JIT-avtalet. Det material som mottas i JIT-samarbetet och

¹⁰⁸ Se lagkommentaren till 9 kap. 2 § OSL, Zeteo, med hänvisningar.

¹⁰⁹ Prop. 1990/91:131 s. 24.

¹¹⁰ Vilka internationella instrument som omfattas av JIT-lagen framgår av 1 §.

kan antas vara av betydelse för den egna förundersökningen blir förundersökningens material då det tas in i den svenska förundersökningen. Material som inte kan antas vara av betydelse för den egna förundersökningen bör inte tas in i den svenska förundersökningen.

Uppgifter som överlämnas mellan medlemmar i en gemensam utredningsgrupp kan vara förenade med användningsbegränsande villkor, och sådana villkor ska då följas av svensk myndighet oavsett vad som annars är föreskrivet i lag eller annan författning (5 § JIT-lagen). På motsvarande sätt kan den svenska myndigheten vid överlämnande inom gruppen föreskriva sådana villkor som är nödvändiga av hänsyn till enskilds rätt eller som är nödvändiga från allmän synpunkt (6 § JIT-lagen). Dock följer av 2 st. samma lagrum att villkor inte får ställas upp om de strider mot den överenskommelse som är tillämplig för inrättandet av den aktuella gemensamma utredningsgruppen.

Den svenska myndighet som överlämnat uppgifter eller bevisning och ställt villkor för användningen av dessa får på begäran av en myndighet i den andra staten medge undantag från villkoret. Detsamma gäller i fråga om villkor som följer direkt av den överenskommelse som är tillämplig för inrättandet av den aktuella utredningsgruppen (7 § JIT-lagen).

Frågan om JIT som samarbetsform väcks oftast i en europeisk kontext. Då är det naturligt att involvera Eurojust (det europeiska åklagarsamarbetet) i arbetet med att koppla samman relevanta aktörer och förundersökningar i de länder som berörs av de olika brottsutredningarna. Eurojust kan arrangera koordineringsmöten där representanter (åklagare, undersökningsdomare och utredare) från olika länder kan diskutera gemensamma beröringspunkter i sina ärenden och planera kommande samarbeten exempelvis i form av en JIT. Eurojust kan även bistå JIT:ar finansiellt.

I den nya Eurojustförordningen regleras en möjlighet att via Eurojust (t.ex. vid koordineringsmöten i Haag) lämna över och ta emot information mellan brottsbekämpande myndigheter i medlemsstater med möjlighet att lämna användningsbegränsande villkor i enlighet med sin nationella rätt och skyldighet för mottagaren att följa sådana villkor.¹¹¹

Vid koordineringsmöten på Eurojust, vilka brukar föregå inrättandet av en JIT, kommer deltagarna inledningsvis överens om vilken hållning man ska ha till statusen på den information som man delger varandra under mötet. Den vanligaste överenskommelsen har för närvarande följande lydelse.

1. *Exchange of information*

Information including documents exchanged at this meeting WILL NOT BE SUBJECT TO ACCESS BY THE PARTIES IN PRE-TRIAL and COURT PROCEEDINGS, USE IN COURT PROCEEDINGS (including PRE-TRIAL) or DISCLOSURE TO

¹¹¹ Artikel 73 i Eurojustförordningen – Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2018/1727) – träder i kraft i december 2019.

THIRD PARTIES unless prior permission is given by the competent authority of the Member State that provided the information.

[In the event that an authority of a Member State is unable, in accordance with their national law, to comply with the above restrictions they shall notify the competent authority of the providing Member State [via Eurojust] prior to access or disclosure. Every attempt should be made to reach a solution acceptable to the relevant competent authorities of each Member State.]

Alternativet är att deltagarna kommer överens om följande lydelse.

2. *Exchange of information*

Information including documents exchanged at this meeting MAY BE SUBJECT TO ACCESS BY THE PARTIES IN PRE-TRIAL and COURT PROCEEDINGS, USE IN COURT PROCEEDINGS (including PRE-TRIAL) or DISCLOSURE TO THIRD PARTIES unless any specific restrictions are imposed. [Should one or more restrictions be indicated, please specify the Member State and restriction made.]

Men också andra överenskommelser är möjliga.

De svenska bestämmelserna om förundersökning innebär att allt material som förekommer vid förundersökningen blir en del av förundersökningsmaterialet och detta material blir i princip fullt tillgängligt för den misstänkte åtminstone efter slutdelgivningen. Överenskommelsen i punkten 1 ovan innebär att åklagaren förbinder sig att begära ett godkännande från tillhandahållare av sådan information som åklagaren avser att låta den misstänkte ta del av. Eventuellt kan då situationen senare uppstå att en utländsk åklagare inte lämnar sitt godkännande till svensk åklagare att lämna insynsrätt till utbytt information. Åklagaren har då att hantera detta enligt svenska bestämmelser om insynsrätt. För att vägra insyn måste åklagaren iaktta bestämmelserna i 10 kap. 3 § OSL och ha sekretesskäl som hinder mot insyn. Om inte annat sekretesskäl kan identifieras kan det bli aktuellt att vägra insyn med stöd av utrikessekretessen enligt 15 kap. 1 § OSL (se ovan i detta avsnitt). Inför åklagarens prövning av det sekretesskålet bör frågan diskuteras med den utländska åklagare som vill förhindra insyn. Den latent problematiken i detta ska dock inte överdrivas, eftersom de sekretesskäl som råder i början av brottsutredningar tenderar att försvagas ju närmare åtal man kommer. Problem kan dock uppstå om de förundersökningar som pågår i länder som utbytt information går i olika takt och partsinsynen aktualiseras i det ena landets utredning innan aktuell information är mogen att röjas för de misstänkta i det andra landets utredning.

Viktigt att tänka på vid koordineringsmöten med företrädare för förundersökningar i andra länder är, precis som under ett JIT-samarbete, att göra en noggrann bedömning av huruvida det material som de andra presenterar kan antas vara av betydelse för den egna (svenska) förundersökningen. Kan det inte antas vara det blir det inte heller aktuellt att ta in det i den svenska för-

undersökningen. Om det blir aktuellt att ta in materialet i den svenska förundersökningen bör man som svensk åklagare vidta åtgärder för att kunna få tillstånd att använda materialet i den mån man har behov av det.

7.7.3 Samarbete med Europol och Eurojust

För närmare information om hur samarbete och informationsutbyte kan gå till med Europol och Eurojust hänvisas till RåV 2022:25 *Hemliga tvångsmedel – hanteringen i vissa avseenden*, avsnitt 3.17.2.1.

8 Hur ska insynsrätten tillgodoses i praktiken?

Det ankommer på förundersökningsledaren att avgöra på vilket sätt insynen ska få utövas. Rätten till insyn kan förverkligas på många olika sätt. Den misstänkte har inte någon ovillkorlig rätt att före åtal få ett eget exemplar av förundersökningsprotokollet.¹¹² Som allmän princip vid en förundersökning gäller att undersökningen bör bedrivas så att den misstänkte inte åsamkas större olägenhet än vad som krävs för att inte undersökningens behöriga gång ska motverkas och polisens eller åklagarens arbete avsevärt försvåras.¹¹³ Denna princip gäller också avseende insynsrätten.

Rättegångsbalken ger förundersökningsledaren möjlighet att genom förbehåll begränsa den misstänkte och hans eller hennes försvarares möjlighet att förfoga över sekretessbelagda uppgifter som de får del av enligt insynsrätten, se [avsnitt 5.3.1](#).

Rätten till insyn kan också tillgodoses genom att åklagaren eller utredaren muntligen redogör för utredningsläget.¹¹⁴ Det kan också ske genom att den misstänkte och försvararen får ta del av materialet hos polisen. Utgörs utredningsmaterialet av bandinspelningar eller motsvarande kan den misstänkte och försvararen få ta del av banden genom att hos polismyndigheten lyssna på dem.

Om den misstänkte och försvararen får del av materialet genom att de får gå igenom det hos polisen eller hos åklagaren bör polis eller åklagare i de flesta fall vara närvarande för att tillförsäkra att något material inte försvinner eller tillkommer. Redan möjligheten av att så skulle kunna ske kan fördärva bevisläget. För att den misstänkte och försvararen fritt ska kunna diskutera materialet ska de ha tillgång till ett avskilt utrymme, i anslutning till lokalen där förundersökningsmaterialet går igenom, där de kan konferera enskilt.

Rätten enligt rättegångsbalken att få papperskopia eller annan form av kopia av förundersökningsprotokollet uppkommer först sedan åtal väckts. Denna gäller även för offentlig försvarare (23 kap. 21 a § RB). Det normala förfarandet är dock att ett preliminärt förundersökningsprotokoll överlämnas till dem i samband med slutdelgivning. Såväl den misstänkte som försvararen bör på begäran avgiftsfritt erhålla egna exemplar av förundersökningsprotokollet också då någon offentlig försvarare inte har förordnats. Som nämnts ovan ([avsnitt 5.3](#)) är det tillräckligt att skicka en elektronisk kopia till försvararen, om han eller hon inte uttryckligen begärt en papperskopia.

¹¹² JK:s beslut 1998-08-24, dnr 3139-97-21.

¹¹³ JO 1978/79 s. 54.

¹¹⁴ Ds Ju 1979:15.

Naturligtvis bör den utformning av förundersökningsprotokollet som överlämnas till den misstänkte och försvararen överensstämma med det som skickas in till rätten, om inte annat överenskommit. Om vissa delar av materialet avskilts från protokollet bör, på ett sådant exemplar av protokollet som inte är fullständigt, detta markeras genom en anteckning eller stämpel på framsidan av protokollet. Sådan gallring av handlingar ur protokollet aktualiseras kanske främst vid polisleda förundersökningar, då protokollet omfattar flera gärningar, varav några inte blir föremål för åtal. Gallringen sker med stöd av 45 kap. 7 § RB.

Formerna för hur den misstänkte kan få del av inspelningar från hemliga tvångsmedel behandlas under avsnitt 7.2.

9 Överprövning och domstolsprövning

Under förundersökningen är det förundersökningsledaren som avgör i vilken omfattning den misstänkte och försvararen ska få insyn enligt rättegångsbalkens regler. Detta framgår uttryckligen av 23 kap. 21 d § 1 st. RB.

Det finns inte någon möjlighet att klaga till domstol för att förmå åklagaren att lämna ut uppgifter, som åklagaren anser bör undanhållas tills vidare under pågående förundersökning. Däremot finns möjlighet att begära överprövning av åklagarens beslut att inte ge den misstänkte eller försvararen insyn i förundersökningsmaterialet.

För tiden efter slutdelgivning kan den misstänkte och försvararen begära rättens prövning av ett beslut av förundersökningsledaren att begränsa rätten att ta del av förundersökningsmaterial eller ett meddelat förbehåll om möjligheten att utnyttja eller lämna uppgift vidare (23 kap. 21 d § 2 st. RB). För rättens prövning gäller 23 kap. 19 § 2 st. RB.

Rättens prövning av en fråga om partsinsyn enligt ovan hanteras lite olika beroende på om frågan anmäls till rätten före eller efter det att åtal i saken är väckt.

Om åtal ännu inte är väckt och tingsrätten avslår en begäran innebär detta att rätten skiljer saken (frågan om partsinsyn) ifrån sig. Då betraktas beslutet som ett slutligt beslut som får överklagas på vanligt sätt.¹¹⁵ För hovrättens prövning krävs då prövningstillstånd.¹¹⁶ Om tingsrätten däremot bifaller den misstänktes eller försvararens begäran är beslutet inte slutligt och det kan inte heller överklagas särskilt utan endast i samband med överklagande av dom eller slutligt beslut.¹¹⁷ När åtal väl är väckt kommer frågan om partsinsyn att prövas som ett beslut under rättegång som endast kan överklagas i samband med överklagande av dom eller slutligt beslut.¹¹⁸ Detta torde innebära att frågan ska hanteras av den domstol som har att pröva målet då frågan anmäls.

Rättens prövning av partsinsynsfrågor inbegriper av naturliga skäl en sekretessprövning, vilket kan föranleda att det efterfrågade förundersökningsmaterialet lämnas in till rätten för prövning. Den sekretess som gäller för materialet hos förundersökningsmyndigheten överförs då till domstolen enligt bestämmelsen i 43 kap. 2 § OSL. Bestämmelsen i 35 kap. 7 § OSL om att sekretess enligt 35 kap. 1 § OSL upphör om uppgiften lämnas till dom-

¹¹⁵ 49 kap. 3 § första stycket RB. Se mer härom i SOU 2010:14 s. 103 f.

¹¹⁶ 49 kap. 12 § RB.

¹¹⁷ 49 kap. 3 § andra stycket RB.

¹¹⁸ Ibidem.

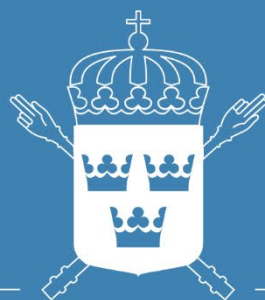
stol gäller bara om uppgiften lämnas med anledning av åtal – vilket alltså inte är fallet när förundersökningsmaterial överlämnas till domstol i samband med överprövning.

Om samma domare som har att pröva målet i sak även prövar en fråga om partsinsyn kan det uppstå fråga om jäv, eftersom domaren kan få del av mer uppgifter än den misstänkte och försvararen. I förarbetena till bestämmelsen om domstolsprövning av partsinsynsfrågor övervägdes införandet av en särskild jävsgrund för detta, men slutsatsen blev att generalklausulen om jäv (4 kap. 13 § 10 p RB) ger en tillfredsställande reglering.¹¹⁹

¹¹⁹ SOU 2010:4 s. 116.

10 Fortsatt utveckling

Avsikten är att denna rättsliga vägledning ska uppdateras då behov uppstår. Utvecklingscentrums rekommendationer i vägledningen kan t.ex. behöva ändras med anledning av synpunkter från åklagare. Det är därför viktigt att UC får såväl synpunkter på innehållet i vägledningen som information om åklagarnas praxis och domstolsavgöranden. Synpunkter och information kan lämnas på enklaste sätt per e-post, telefon eller brev.

ÅKLAGARMYNDIGHETEN